

“Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı’nın Gölgesinde Kimsesiz Çocuklar (1939-1945)”

■ Erol YÜKSEL* - Havze GÜNER İRİBALCI**

Orphaned Children in the Shadow
of the Second World War in Turkey

Özet

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye Cumhuriyeti’nin büyük problemleri arasında terkedilmiş çocuklar sorunu da bulunmaktadır. Türkiye fiili olarak savaşa katılmasa da harbin olumsuz tesirlerini tüm alanlarda hissetmiştir. Savaşın ekonomik sonuçları özellikle toplumun çekirdeğini oluşturan aileleri etkilemiş ve bunun sonucu doğrudan çocuklara da tesir etmiştir. Bir başka ifadeyle savaş yıllarında aileleri tarafından terkedilen çocuklar Türkiye’nin toplumsal yaşamında gözle görülür hâle gelmiştir. Bahsi geçen dönemde sayılarında ciddi artış görülen terkedilmiş çocukların eğitim, barınma, beslenme gibi zaruri ihtiyaçlarının ortaya çıkış sebebi ve bu sebeplerin giderilmesine dair ne gibi faaliyetler yapıldığının araştırılması için yapılan bu çalışmada; dönemin hükümet raporları, basın, telif ve tetkik eserler, meclis tutanakları, arşiv belgeleri incelenerek, İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiye’inde terkedilmiş çocuklar konusuna ışık tutmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Avare Çocuk, Serseri Çocuk, Metruk Çocuk, Kimsesiz Çocuk.

Abstract

Abandoned children was one of the major problems of the Republic of Turkey during the World War II. Even though Turkey was not actually participated in the war, Turkey was affected in entire areas by all the negative consequences of the war. The economic outcomes of the war particularly affected families, which constitute the core of the society, and this results had a direct impact on children. In other words, abandoned children during the war years have become a prominent element of Turkey’s social life. This study started with the curiosity of the reasons why the essential requirements of abandoned children, such as education, shelter and nutrition, whose numbers increased significantly during the war years, and what services were carried out to meet these needs; It is aimed to shed light on the issue of abandoned children in Turkey during World War II by examining the government reports, newspapers, copyrighted works, parliamentary minutes and archive documents of the period.

Keywords: Child, Orphan Child, World War II, Idle Child, Vagrant Child, Derelict Child.

SORUMLU YAZARLAR/CORRESPONDING AUTHOR

Erol YÜKSEL
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
Karaman/Türkiye
E-posta/E-mail: erolyuksel@kmu.edu.tr

Havze GÜNER İRİBALCI
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD
Karaman/Türkiye
E-posta/E-mail: ghafize965@gmail.com

Başvuru/Submitted: 08.11.2024
Kabul/Accepted: 20.12.2024
Yayımlanma/Publication: 11.04.2025

ATIF/CITATION:
Yüksel, Güner İribalci “Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı’nın Gölgesinde Kimsesiz Çocuklar (1939-1945)” Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, S. 33, (2025), 44-70

* Doç. Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, erolyuksel@kmu.edu.tr, Karaman/Türkiye. ORCID: 0000-0003-3029-2342

** Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD Yüksek Lisans Öğrencisi Karaman/Türkiye. ghafize965@gmail.com ORCID: 0009-0009-5236-5726

Giriş

Pek çok ülkede çocuk meselesi yaşanmıştır. Aydınlar bu önemli sorunu öz davaları hâline getirmiş ve yıllardan beri bütün cepheleriyle incelemiştir. Bu meseleyi din bilimciler, demograflar, ekonomistler gerçek bir dava olarak görmüşler ve buna devletlerin devamlılığı, sağlığı ve esenliği gözüyle bakmışlardır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye, sınırlarına oluşabilecek bir tehditten korunmak için savaştan sakınmaya çalışmıştır.¹ Esasında savaşlar devletleri siyasi ve ekonomik olarak etkilediği² kadar toplumsal olarak da etkiler. Dolayısıyla savaş yıllarında Türk hükûmeti, savaşın ortaya çıkardığı enflasyon ve geçim sıkıntısıyla mücadele ederken bir taraftan da toplumsal düzeni korumak için tedbirler almaya özen göstermiştir. *Yeniğün* gazetesinin 19 Eylül 1942 tarihli sayısında, savaştan önce aldıkları paralar ile rahatça geçinebilen ailelerin, savaş sürecinde geçim sıkıntısına düştüğü, bilhassa az maaşlı çok çocuklu memurları bu kötü durumdan kurtarmak için acil tedbirlerin alınması gerektiğinin zorunluluğu belirtilmiştir.³ Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nda cephede savaşa girmemesine rağmen, savaşın bütün ekonomik olumsuzluklarından etkilenmiştir. Hükûmet, mevcut olumsuzlukları en aza indirecek uygulamalar yapmayı hedeflemiş, fakat bunları hayata geçirmede başarılı olamamıştır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu bu olumsuzluklardan toplumsal olarak etkilenmemek mümkün değildi. Nitekim savaştan olumsuz etkilenen kurumlardan birisi de aile olmuştur. Erkeklerin seferberlik doğrultusunda askere alınmasıyla, kadınlar ve çocuklar mecburi olarak, kontrolsüz şekilde iş hayatına girmiş, boşanmalar çoğalmış, çocuklarda dilenme, serserilik ve hırsızlık gibi suç oranları artış göstermiştir. Hayat kalitesinin düşmesine paralel olarak sağlık problemleri ortaya çıkmış, bunun neticesinde de savaş yılları toplumun sıkıntılarının arttığı bir dönem hâline gelmiştir. Bundan dolayı savaş sonrasında sosyal politikaya olan eğilim artmıştır. Savaşın gölgesindeki dar gelirli insanlar, yaşanan bu sorunlar karşısında, hükûmetin sosyal desteğinin yetersiz kaldığını dile getirerek savaş yılları boyunca gerek basına gerekse dönemin tek ve iktidar partisi olan CHP'ye yazdıkları dilekçe ve mektuplarla hükûmetten daha fazla ve daha etkin sosyal politika talep etmişlerdir.⁴

İkinci Dünya Savaşı yıllarında hükûmet sosyal yardımlaşma kurumlarını destekleyerek kendi yükünü hafifletmeye çalışmıştır. Bu tarz faaliyetler özünde hükûmetin sosyal politika pratiğinin, halkçılık anlayışına idmansız oluşunu ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla ülkede yeni olmayan bir çocuk sorunu da oluşmuş, mesele giderek kötü bir hâl almış ve İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle kimsesiz çocukların oranında gözle görülür bir artış yaşanmıştır.

Söz konusu dönemde kimsesiz çocukları daha iyi anlamak için öncelikle çocuk ve kimsesiz çocuk kavramlarını, çocukların neden kimsesiz kaldığını, bu çocuklar için hükûmetin yaptığı çalışmaları, çocuklara uygulanan eğitim politikalarını, cemiyetlerin çalışmalarını ve dönemin günlük haberlerini incelemek gerekir.

Çocuk ve çocukluk kavramı, farklı uzmanlık alanlarına, disiplinlere, kültürel inançlara, toplumsal yapılara göre farklılık gösterebilir. Türk Dil Kurumunun sözlüğüne göre ilk

¹ *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1947, s.2.

² Bu konuda bk. Ayşe Gülsüm Çalık, *Rusya'nın Arktika Politikası*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., No:665, Ankara 2025.

³ *Yeniğün*, 19 Eylül 1942, s.1.

⁴ Murat Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008, s.321.

anlamıyla; *Bebeklik ile ergenlik arasında gelişme döneminde bulunan oğlan ya da kız; yavru, bala, uşak, velet* olarak tanımlanır.⁵ Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (ÇHS) 1. Maddesinde ise *her birey on sekiz yaşına kadar çocuk olarak kabul edilir. Her çocuk vazgeçilmez haklara sahiptir* şeklinde tanımlanmıştır. Her çocuğun aynı şartlarda dünyaya gelmemesinden kaynaklı korunmaya muhtaç çocuk bireylerin ortaya çıkması; başta anayasa olmak üzere uluslararası alanda da çocuklara sahip çıkma, karşılaşacakları engelleri en aza indirme, onları tehlikeli durumlardan koruma ve geliştirme mesuliyetini devlete vermiştir.

Çalışmanın özünü oluşturacak kimsesiz, korunmaya muhtaç çocuk kavramı; birçok yerde farklı kriterlerle yapılmış ve bu tanımlama yeni koşullar doğrultusunda sıklıkla değişikliğe uğramıştır. Türkiye Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde, 2020 yılında 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın 100. yılına Özel Çocuk Bülteninde Korunmaya Muhtaç Çocuklar; “Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilmiş, suç mağduru olmuş, ana veya babasız olan, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilmiş, fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenerek suça sürüklenmiş” çocuklar şeklinde özetlenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında bu çocuklar için çeşitli nitelme veya tanımlamalar yapılmıştır. Buna göre temel ve zorunlu ihtiyaçları yeterince karşılanamayanlar yoksul çocuk; gayrimeşru ilişkiler sonucu doğup sokağa atılan, boşanmalar sonucu yarı kimsesiz hâle gelen, anne veya babasının ölümü sonrası ortada kalanlar kimsesiz çocuk, kimsesizlik ya da yoksulluktan dolayı kötü mesken, kötü beslenme, neşe ve oyundan yoksun bırakılanlar bakımsız çocuk; büyük şehirlerin sokaklarında işsiz güçsüz dolaşan, yersiz yurtsuz, üstsüz başsız kötü durumda olan çocuklar serseri veya aylak çocuk; genellikle köylerden şehirlere getirilen ve burada ailelerin yanına yerleştirilenler beslek, besleme ve ya ahretlik olarak adlandırılan çocuklar beslekler; şehir ve kasabalarda genellikle erkek çocuklardan sanat işlerinde çalıştırılan çocuklar çiraklar; kimsesiz, yoksul, bakımsız ve aylak çocukların, bulunduğu koşullar nedeniyle suça sürüklenerek suç işleyenlerine suçlu çocuk⁷ nitelmesi yapılmıştır.

Yukarıda bahsi geçen çocuklar, eski dönemden günümüze kadar farklı kuruluşların çatısı altına alınmış ve bu çocukların zarar görmemesi için gereken özeni hükûmetler ve toplum göstermeye çalışmıştır. Dönem dönem isimleri, tarzları, yapıları, politikaları değişiklik gösteren bu kuruluşlar aynı amaca hizmet etmişlerdir. Amaçları muhtaç çocukları korumaktır. Sayıları her dönem farklılık gösteren kimsesiz çocukların oranı, tüm dünyayı derinden etkileyen İkinci Dünya Savaşı yıllarında ciddi artış göstermiş, bu durum Türkiye'yi zor duruma sokmuş ve hükûmeti yeni politikalar üretmeye mecbur bırakmıştır. Bu bakışla çalışma, İkinci Dünya Savaşı çerçevesinde daha önce müstakil olarak çalışılmayan kimsesiz çocuklar sorununu yukarıda belirtilen açılardan incelemeyi hedeflemektedir.

⁵ TDK (Türk Dil Kurumu), sozluk.gov.tr, (E.T. 17.11.2024).

⁶ 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın 100. Yılına Özel Çocuk Bülteni, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ed. Selahaddin Güven-Mustafa Bilir, Ankara 2020, s.15.

⁷ Turgay Çavuşoğlu, *Sosyal Hizmetler Tarihinde “Kilometre Taşları”*, Hilal Matbaacılık, Ankara 2010, s.225-227; BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'deki kimsesiz çocuklara ve koruma politikalarına geçmeden önce, tarihsel süreç içerisinde Türklerde kimsesiz kalan çocuklara ve bunlara yönelik koruma politikalarına kısaca bakmakta fayda vardır.

I. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Kimsesiz Çocuklar Sorununa Genel Bakış

a. Osmanlı'dan Cumhuriyete Türkiye'de Çocuk Hizmetleri

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'nin hükûmet raporlarında her çocuk vatan için yarın işlenmeye başlayacak sağlam ve bol gelirli bir makine tasarısı olarak görülmektedir. Bu kıymetli tasarıların vatanın erkek ve kadınlarından birer armağan olduğu düşünülmekte ve ne kadar çocuk kaybedilirse madden ve manen o kadar enerji, güç kaybı olduğu üzerinde durulmaktadır. Ayrıca kaybedilen ya da sahipsiz kalan her çocuktan hükûmet kendini sorumlu tutmuştur.⁸ Çocuk meselesi, şefkat ve merhamet meselesinin dışında esasen bir nüfus meselesi ve ülkenin yarınlarını güçlendirme meselesi olduğu için bu dava sadece hayır kurumlarının ellerine bırakılmadan devletin güçlü ve iradeli ellerine alınması şeklinde görülmelidir.⁹

En eski dönemden günümüze kadar Türk toplumlarında gerek manevi değerler gerekse kültürel etkenler doğrultusunda çocuk çok önemlidir. Çocukların himaye edilmeye, şefkatle desteklenmeye ihtiyacı vardır. Elbette bu ihtiyaçlar kimsesiz çocuklarda daha farklı ve fazla olmaktadır. Türk toplumunun kimsesiz çocuklara verdiği önem İslamiyet öncesi dönemden başlayarak, günümüze kadar devam etmiştir. Köktürk kitabelerinde anlatılan sosyal devlet anlayışı, diğer Türk devletlerinde de devam etmiş ve kimsesiz çocukların korunmasına yönelik konular gündem olmuştur. Bu çocukların haklarının gözetilmesine yönelik müesseseler kurulmuştur. Milattan iki yüz yıl evvel Çin'in kuzeyinde ve Moğolistan'da yaşayan Hunlar'a ait yazıtlarda çocuk himayesi ile uğraşıldığı yazmaktadır.¹⁰ Yine Doğu Türkistan'da Turfan bölgesinde yapılan kazılarda vakıflara ait vesikalarda çocuk korunması ile ilgili kayıtlar ele geçirilmiştir.¹¹

İlk Türk siyasi teşekküllerinde konargöçerlik nedeniyle hareketli bir toplum yapısı mevcuttur. Bu durumun etkisiyle çocuk koruma politikaları kurumdan ziyade toplum içerisinde yardımlaşma ve dayanışma ağlarıyla yürütülmüştür. Ebeveyn kaybı yaşayan çocukların öncelikli olarak akraba bağı bulunan kişiler tarafından himaye edilerek, sokakta kalmasının önüne geçildiği ve bakımlarının sağlandığı bilinmektedir.¹² Toplum temelli olan bu koruma yapısı Selçuklular'dan itibaren kurumsallaşmaya başlamış, özellikle Türklerde bulunan sosyal devlet anlayışı ışığında medrese ve vakıflara da önemli bir rol düşmüştür. Bu dönemde vakıf kuruluşları sadece yardım amaçlı kullanılmaktan ziyade çocuk himaye konusunu da üstlenmişlerdir.¹³

Osmanlı Devleti'nde çocuk koruma sisteminin Selçuklu'dan gelen vakıf geleneğiyle devam ettirildiğine, sonrasında ise bazı eklemeler yapılarak bu sistemin geliştirildiğine, ilgili arşivlerdeki belgelerde rastlanmaktadır. Sokaklara terkedilen çocukların, devlet tarafından

⁸ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

⁹ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

¹⁰ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

¹¹ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

¹² İlhan Aksoy, "Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.4, S. 16, 2011, s. 11-12.

¹³ Cengiz Akçay, "Yeni Vakıfların İşlevselliği: Seçilmiş Vakıflar İçinde Bir İnceleme", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S. 20, Mayıs 2020, s. 79-81.

ailelere emanet edildiği ve bu ailelere maaş bağlandığı görülmektedir.¹⁴ Yine bu dönemde lonca ve ahilik teşkilatlarının, çocuklara mesleki eğitim vererek onların toplum içerisinde korunmasına yönelik önemli görevler yerine getirdiği bilinmektedir. Tanzimattan sonra kurulan Haddehane, Tophane, Tersane gibi müesseselerle; Baytar İlkokulu, İplikhane, Darüşşafaka çocuk himayesi konusunda kurtarma yurdu olarak işlev yapmışlar ve hayli başarılı olmuşlardır.¹⁵ Savaşlar ve göçlerle birçok çocuğun ailesiz kalması, şehit çocuklarının korunması gibi çeşitli etkenler XIX. yy'de Osmanlı Devleti'ni bu konuda kurumsallaşmaya mecbur bırakmıştır. Bu mecburiyet doğrultusunda çocukları korumak için sırasıyla İslahhaneler, Darüşşafaka, Darülaceze, Hamidiye Etfal Hastanesi, Darülhayr-ı Ali, Darüleytamlar ve Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur.¹⁶ 1934'te Himaye-i Etfal Cemiyeti daha sonra çocuk politikasının temel kurumu olan Çocuk Esirgeme Kurumuna dönüştürülmüştür.

İslahhaneler XIX.yy'deki kurumsallaşma çabasının ilk eseridir. Tuna Valisi Mithat Paşa tarafından kurulan çocuk ıslahhanelerinin özü, Dâhiliye Nezareti tarafından oluşturulan 'Çocuk İslahhaneler Nizamnamesi' ile düzenlenmiştir. Nizamname 13 yaşından küçük din farkı gözetilmeyen, öksüz ve yetim çocuklara yöneliktir. Anne veya babasından birini kaybetmiş fakir çocuklar İslahhanelerden faydalanmıştır. Bunların yanı sıra suça karışan çocuklar da yine İslahhanelere alınmıştır. İslahhanelerde çocuklara sadece temel ve dini bilgiler değil mesleki eğitimler de verilmektedir. Çocuklara yönelik oluşturulan ikinci kurum Darüşşafaka'dır. Günümüzde varlığını devam ettiren Cemiyet, Yusuf Ziya Paşa öncülüğünde kurulmuş ve 10 yaşından büyük olmayan fakir kız ve erkek çocuklarının eğitimleriyle ilgilenmiştir. II. Abdülhamid Dönemi'nde kimsesiz çocuklarla ilgili pek çok müessese kurulmuştur. Bunlardan Darülaceze, sokakta dilenen çocukları kurtarmayı amaçlamıştır. Günümüzde Şişli Etfal Hastanesi olarak bilinen Hamidiye Etfal Hastanesi ise Çocuk Hastanesi olarak kurulmuştur. Darülhayr-ı Ali II. Abdülhamid'in desteğiyle kurulmuş yetimhanelerdir ve 10 yaşından küçük çocukların bakımını üstlenmiştir. Darüleytamlar ise özellikle XIX. yy. sonlarında savaşların artması sonucu şehit çocukları başta olmak üzere yetim çocukları bünyesine alan kurumlardır. Kazım Karabekir Paşa Darüleytamlar ile yakından ilgilenmiştir. Bu kurumların 6.000 kimsesiz çocukla ilgilendiği kaydedilmiştir.¹⁷

Ödemiş kazasının Birgi bucağındaki Hoca Abdullah Vakfı, İzmir'de Kâtipzâde Ahmet Reşit Efendi'nin Vakfiyesi, Mehmet Vani Efendi Vakfiyesi Türklerin Osmanlı Dönemi'ndeki çocuk bakımı ile ilgilenen vakıflara örnektir.¹⁸ Yine Osmanlı Dönemi'nde İstanbul Galata'da personeli yetersiz maliyeti yüksek bir çocuk yurdu kurulduğu fakat o şekilde devam ettirilemeyince kurumun kimsesizler yurduna çevrildiği bilinmektedir. Ayrıca o dönemlerde okullarda yoksul çocuk himaye kolları oluşturulduğu bilinmektedir.¹⁹

Birinci Dünya Savaşı yıllarında tütün vergisinden elde edilen gelire İstanbul ve bazı vilayetlerde birtakım okullar açmış buradaki okullarda kimsesiz çocukların eğitim ve öğretim ihtiyacı karşılanmıştır. Mütarekeden sonra bu kurumlar önce kimsesiz çocuklar için yatılı okullara çevrilmiş sonrasında da kapatılmıştır.²⁰ Günümüzde bu tarz faaliyetlerin temel taşı

¹⁴ İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2006, s.63.

¹⁵ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

¹⁶ 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın 100. Yılına Özel Çocuk Bülteni, s. 19-21.

¹⁷ 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın 100. Yılına Özel Çocuk Bülteni, s.19-22.

¹⁸ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

¹⁹ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

²⁰ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

Çocuk Esirgeme Kurumları oluşturmaktadır. 1921 yılında Türkiye Himayei Etfal adı altında kurulan Çocuk Esirgeme Kurumları günümüzde bu tarz faaliyetlerin temel taşıdır.

b. 1939-1945 Yıllarında Kimsesiz Çocukların Ortaya Çıkışı

İkinci Dünya Savaşı sırasında bütün dünyada toplumsal ve ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu sorunlar Amerika Birleşik Devletleri gibi en güçlü ülkelere bile tesir etmiştir. Savaş yıllarında ABD Başkanı olan Franklin Delano Roosevelt, toplumsal ve ekonomik sorunların ortadan kaldırılması için yoksulluktan kurtulmayı bir insan hakkı olarak tanımlamıştır. Bu görüşünü ise 1941 yılında yaptığı “Dört Özgürlük Söylevi” adlı bir konuşmada temellendirmiştir.²¹

Savaş yıllarında Türkiye’de ortaya çıkan toplumsal ve ekonomik sorunlardan en fazla etkilenen grup belki de garip aileler ile bunların çocuklarıdır. Ekonomik şartlar gereği evlilik masrafından kaçmak isteyen gençlerin gayr-i meşru ilişkilerinde artış meydana gelmiştir. Dar gelirliliğin katlanılmaz olduğu bu zamanlarda yoksul kadınlardan doğan böylesi çocuklar ya ortada kalmış ya da ortadan kaldırılmıştır. Bu dönemde gıda yetersizliği, sağlık sorunları gibi sebeplerden dolayı da çocuk ölümlerinde artış görülmüştür. Tüm bunlardan dolayı savaş koşullarının en büyük etkilenen toplumsal grupları arasında çocuklar olduğu söylenebilir.

Ortaya çıkan bu olumsuzluklara paralel olarak bahsi geçen dönemde boşanma oranı dikkate değer şekilde artmıştır. Kadınlar ve çocuklar iş hayatına atılmış, çocukların eğitim, sağlık, sosyalleşme gibi zaruri ihtiyaçları aksamıştır. Bu durum hem günlük gazetelere yansımış hem de hükümet yetkililerinin dikkatini çekmiştir. 1940 yılında bir gazete haberinde geçimsizlikten boşanmaların arttığına ve evlenme oranlarının azaldığına değinilmiştir. Toplumsal bir sorun olarak boşanmaların çoğalmasına karşın tedbir alınması gerekliliği vurgulanmıştır.²² 1942 yılında da *Cumhuriyet* gazetesinde boşanma davalarındaki artışa dikkat çekilmiş, bu durumun sebepleri araştırılmıştır. Umumi harbin patlaması ile gündün güne artan hayat pahalılığı aile bütçelerini zorlamış, bu durum şiddetli geçimsizliğe yol açtığından aileler boşanmaya sürüklenmiştir. Bu vaziyetten bilhassa çocukların etkilendiğine ve acil tedbirlerin alınması gerektiğine dikkat çekilmiştir.²³

1940-1945 yıllarında Türkiye’de boşanma sayıları rakamsal olarak giderek artmıştır. Buna göre 1940’ta 4.2027 olan boşanma sayısı 1945’te 6.187’ye çıkmıştır ²⁴. Boşanmaların sonucu olarak kadınlar ekonomik bakımdan zorlanmış ve bir kısmı çocuğunu terk etmek bir kısmı da çocuklarını yurtlara vermek için devlete müracaat etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca bazıları da çocuklarının iş hayatına girmelerini istemiştir. Bu tarz içerikler dönemin gazetelerinin gündemini fazlaca meşgul etmiştir. Dr. Kemal Saracoğlu *Cumhuriyet* gazetesinde yazdığı *Çocuk Davası* başlıklı köşe yazısında, kendi ekmeklerini kazanıncaya kadar çocuklara sahip çıkılmasını ve ölümlerinin önüne geçilmesi için acil tedbirler alınmasını dile getirmiştir.²⁵

1939 yılı Ağustos’unda Seyit Mehmet Zevcesi Fatma devlete yazdığı bir mektupta; eşinin vefat ettiğini, 2 yaşındaki kızı ve 6 ile 7 yaşındaki iki oğluyla her şeylerini satarak hayatta kaldıklarını, bu yaşam mücadelesinin onları yorduğunu ve artık oğullarını devlete bırakmak

²¹ Çağatay Benhür ve Doğan Can Aktan, “Franklin Delano Roosevelt (1882-1945)”, Atatürk Ansiklopedisi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2022.

²² *Akşam*, 7 Mart 1940, s.5.

²³ Ö. Dürrü Tesal, “Boşanma Davalarında Düşünülecek Noktalar”, *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1942, s.2.

²⁴ Metinsoy, *İkinci Dünya Savaşı’nda Türkiye*, s. 467.

²⁵ Kemal Saracoğlu, “Çocuk Davası”, *Cumhuriyet*, 07.12.1942, s.2.

istediğini yazmıştır.²⁶ Fatma'ya bu mektubu yazdıran dürtü, özünde evlatlarını terk etmek değil bilakis yaşatma çabasıdır. Annenin bu davranışı aynı zamanda devlete olan inancının ve güveninin sonucudur.

1944 yılında Bayburt'ta deneme yazımı²⁷ yapılmış ve bunun sonucunda kayıt harici olarak 11.374 nüfusun gizli kaldığı tespit edilmiştir. Bu nüfusun 6.786'sının gayr-meşru birleşmelerden dünyaya geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Bütün memlekette miktarı bir milyon civarında olduğu tahmin edilen bu gibi çocukların, insani ve medeni haklarından mahrumiyetine sebep olan hadiselerin önlenmesi gerekliliğine dikkat çekilerek, bunların sahih nesepli olarak tescili için gerekli tedbirlerin alınmasına dair Dâhiliye Vekâleti tarafından, Başvekâlet yüksek makamına dilekçeler gönderilmiştir.²⁸ Bu durum İkinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle ortaya çıkan babasız çocuk sayısının ne kadar fazla olduğunun sadece Bayburt'taki örneğidir. Bunu ülke genelinde düşündüğünde sayının daha da fazla artacağı tahmin edilebilmektedir. Yine 1945 yılında meşru olmayan çocuklarla ilgili hazırlanan kanun tasarisında İstatistik Umum Müdürlüğü, Başbakanlığa bir dilekçe yazmıştır. Dilekçede ekim ayında yapılacak nüfus sayımı öncesinde tasarıların komisyonlarca incelenip bitirildiği ve Büyük Millet Meclisi Umumi Heyetine sevkinin hazır olduğu belirtilmiştir. Ancak evlilik dışı birleşmelerle doğan çocuk sayısına ceza yaptırımlarından dolayı İstatistik Umum Müdürlüğü, "ulaşılammış nüfus vakalarının cezasız olarak kaydı" hakkındaki kanun tasarisının yasalaşarak bir an önce yürürlüğe girmesi ve doğru nüfus sayısına ulaşılması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.²⁹ Yukarıda anlatmak istenilen konu, sahipsiz çocukların gerçek sayısına ulaşılabilmesi ve onların ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için, devletin ceza şeklini düzenlemesi ve herkesin sahipsiz çocuklarını ortaya çıkartma cesaretine kavuşmasıdır. Devletin bu noktada sonuçlara değil, bu sonuçları doğuran temel koşullara çözüm odaklı yaklaşması gerekmektedir.

c. 1939 Erzincan Depremi ve Kimsesiz Çocuklar

27 Aralık 1939'da Kuzey Anadolu Fay hattı üzerinde meydana gelen 7,9 büyüklüğündeki deprem, Erzincan'da büyük bir yıkıma neden olmuştur. Anadolu coğrafyasında meydana gelen bu afet XIX. yy'den depremin yaşandığı ana kadar olan depremlerden en büyüğü olarak kabul edilmektedir. Kayda geçen diğer depremlerle kıyaslandığında da tahribatı en büyük deprem olarak kabul edilir. Bu depremde binlerce ev yıkılmış ve özellikle Erzincan köylerinden çok büyük hasarlar kayda geçmiştir.³⁰ Öyle ki 1939 yılında Milli Yardım Komitesi'nin beyannamesinde bu deprem şöyle belirtilmekteydi: *Misli bu memlekette hatırlanmayan bir zelzele, civar vilayetlerde de korkunç tahribat yapmıştır. Erzincan'da yıkılmadık bina*

²⁶ BCA, 30-1-0-0/33.195.10, 18.11.1939.

²⁷ Türkiye Cumhuriyeti nüfus kayıt (sicil) sistemi, 1902 yılında Osmanlı Devleti tarafından yayımlanan *Sicil-i Nüfus Nizamnamesi Makamına Kaim Olmak Üzere Keleme Alınan Nizamname*'ye göre oluşturulan nüfus kütükleri (sicilleri) üzerine inşa edilmiştir. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele sonucunda, ülkenin birçok yerinde bulunan nüfus kayıt (sicil) defterleri, savaş ortamının sebep olduğu idarî boşluktan veya düşman istilalarından dolayı ya kaybolmuş veya tahrip edilmiştir. Ülkenin tamamını kapsayan nüfus kayıtlarının yazımı için detaylı bir kanun çıkarılmadan hemen önce devlet, 3705 sayılı Nüfus Yazımı Deneme Kanunu çıkarmıştır. Bu kanunla planlanan şudur: İklim ve sosyal şartlar itibarıyla ülkenin birbirinden farklı on beş ilçesinde deneme amaçlı nüfus yazımı (kayıd) yapılacak ve kati yazım için çıkarılacak kanunda tatbik edilecek usul ve kaideler bu deneme yazımlardan elde edilen tecrübeler sonucunda oluşturulacaktır. Kanun için bkz. "*Nüfus Yazımı Deneme Kanunu*", Kanun No: 3705, T.C. Resmî Gazete, S. 4258, Tarih: 14 Temmuz 1939, s. 12272-12273.; Kanun için hazırlanan layihadaki gerekçelere ulaşmak için bkz. **Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığına Sunulan Layiha**, Nüfus Deneme Yazımı Kanun Lâyihası ve Dahiliye ve Adliye Encümenleri Mazbataları (1/65), Tarih: 16 Nisan 1938, (3705 Sayılı Kanun ile ilgili TBMM 198 S. Sayılı Layiha).

²⁸ BCA, 30-10/25.142.1, 26.01.1944.

²⁹ BCA, 30-10/25.142.8, 19.04.1945.

³⁰ İlhan Haçin, "1939 Erzincan Büyük Depremi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 88, 2014, s.40.

*kalmamış ve Erzincan dümdüz bir harabe hâlini almıştır. Ayrıca can kaybının ve yaralı sayısının gerçek miktarının bilinmediği belirtilerek herkesi öksüz ve yuvasız kalmış olanlara yardım yapmaya davet edilmiştir.*³¹ Diğer taraftan ortaya çıkan hasarların giderilmesi amacıyla yapılacak yardımlar Başvekâlet Kararlar İdaresi Müdürlüğü tarafından belirlenmiştir.³²

Büyük tahribata yol açan bu depremden sonra 100 çocuğun kimsesiz kaldığı tespit edilmiştir. Türkiye Kızılay Cemiyeti Genel Merkezi, Başvekâlet yüksek makamına bir dilekçe yazmıştır. Kimsesiz kalan bu çocukların hiçbir yerden himaye görmedikleri, sokaklarda kendi hâllerine bırakıldıkları, genç yaşlarında felaketin, sefaletin ve öksüzlüğün bütün acılarıyla karşı karşıya kaldıklarını ve felaketzede çocukların Kızılay Cemiyeti tarafından himayelerinin uygun görüldüğü belirtildikten sonra bu çocuklar için para yardımı talep edilmiştir.³³ Maarif Vekilliğine yazılan bir dilekçede de deprem sonucu kimsesiz kalan 100 çocuğun yaşları ile tahsil durumlarının tetkiki ve Başvekâlete bildirilmesi istenmiştir.³⁴ Aylık olarak yayınlanan Kızılay Dergisinde bölgeye yapılan çalışmalar, *öksüz kalan yavrular, ey kimsesiz analar, evsiz barksız babalar... Kızılay'ın gölgesine dayandı yine başın, ey sevimli Erzincan dinsic artık gözyaşı*³⁵ ifadeleriyle anlatılmıştır. Bu yardımlar ve çalışmalar sadece çocuklara değil; bölge vatandaşlarının tamamına sağlanmıştır.

d. Savaş Döneminin Mağdur Çocukları

Evlilik dışı ilişkilerden hamile kalan anneler çocuklarını ya düşürmeye çalışıyor ya da doğar doğmaz ortadan kaldırıyor. Kimi durumlarda da doğduktan sonra çocuklarını sokağa terk ediyorlardı. Bu dönemde kürtaj yaparken hayatını kaybeden anne haberlerine fazlaca rastlanmaktadır. *'Bir genç kız daha kürtaja kurban gitti'* başlığı ile dönemin *Vatan* gazetesindeki haberde; Aksaray'ın Uzunyusuf Mahallesi'nde oturan Sabahat isimli 21 yaşında bir kız Aslan adında bir delikanlı tarafından evlenme vaadiyle gebe bırakıldığı, Sabahat'ın diplomasız bir ebeye çocuğunu aldırıldığı, fazla kan zayi etmeye başlayınca Haseki Hastanesine müracaat ettiği ancak yapılan müdahalelere rağmen Sabahat'ın öldüğünü yazmaktadır.³⁶ Yine benzer şekilde Beşiktaş Kılıçlı Mahallesi'nde 11 numaralı evde oturan Macide Hoşgeçinen adındaki bir kadın çocuğunu düşürürken kan kaybından ölmüştür.³⁷ gibi haberler bu duruma örnektir.

Çocuklarını düşürmeyip doğar doğmaz öldüren ya da terk eden kadınlarla ilgili haberlere de dönemin gazetelerinde, adliye ceridelerinde ve hükümet raporlarında sıkça rastlanmaktadır. Örneğin, Kazım İbrahim'in 1941 yılı *Cumhuriyet* gazetesinde *'İçtimai Bir Yara Kaybolan Çocuklar'* başlıklı makalesinde; XX. asrın medeni insanları arasında, çocuğunu nefes almadan öldüren, doğduktan sonra boğanların varlığından bahsedilir. Bu durum yavrusunu ezen ve boğan hayvan silsilesine benzetilmektedir. İbrahim, düşürme sebebi fuhuş, iktisat, lüks, sıhhat vs. ne olursa olsun bunların kanun dışı olduğu ve bir an önce önlenmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁸

³¹ BCA, 30-10 /119.843.5, 28.12.1939.

³² BCA, 30-18/90.15.8, 12.02.1940.

³³ BCA,30-10/179.235.5,13.09.1941.

³⁴ BCA,30-10/179.235.5,16.09.1941.

³⁵ *Kızılay Dergisi*, Ocak 1942, S: 3, s.6.

³⁶ *Vatan*, 25.08.1943, s.2.

³⁷ *Vatan*, 06.08.1943, s.2.

³⁸ Kazım İsmail, "İçtimai Bir Yara Kaybolan Çocuklar", *Cumhuriyet*, 28.06.1941, s.3.

Söz konusu dönemde yaşanan ekonomik olumsuzluklardan etkilenen ve oldukça kötü sonuçları içeren çocuk temalı haberler basında yer almıştır. Buna göre Lütfiye adında bir kadın, 5-6 aylık bebeğini ve kendisini besleyemediği için yavrusunun ağlamasına dayanamayarak onu öldürdüğünü ve yakalanmamak için de çocuğunu kuyuya attığına dair haber basına yansımıştır.³⁹ Yine yanında 3 çocukla 7. Asliye Mahkemesi önünde kanepeye oturmuş genç bir anne, “bir kış gecesi 15 günlük yavrusunu Darülaceze kapısına terk edip kaçmak” şeklinde bir ithamla suçlu olarak belirtilmiştir. Haber içeriğinde hâkim, anneye çocuğunu neden bıraktığını sorduğunda bu genç anne; kocasının olmadığını, dört çocuğunu besleyemediğini bundan dolayı da yeni doğan çocuğunu devletin kapısına teslim ettiğini anlatır. Basındaki yer alan ifadeye göre kadın suçludur ancak bu anne çocuğunun kendi kucağında ölmesine tahammül edemeyeceği için, çocuğunu devlete emanet etmeye çalışmıştır ve hapis cezası verilirse diğer 3 çocukta annesiz kalacaktır⁴⁰ gibi haberler annelerin çaresizlikten dolayı suça sürüklenişlerinin çarpıcı örnekleridir. Bu örnekler(suçlar) cezalandırılması gereken fiillerdir. Ancak devlet bu tarz suçlara ceza verirse geride kalan çocukların da kimsesiz kalma tehlikesi ortaya çıkacak, ceza verilmezse bu tarz olaylarda artış görülme ihtimali belirecektir. Bundan dolayı hükûmet annelerin cezalandırılması hususunda zorlanmıştır.

e. Mecburiyetin Esiri Olan Çocuklar

Çocuklarla ilgili istenmeyen olayların yaşandığı bu dönemde hayatta kalabilmeyi başaran şanslı çocuklar, küçük yaşta iş hayatına girmek zorunda kalmıştır. İş arayışında olan bu gençler gazetelere ilan vermişlerdir. 1941 yılı *Son Telgraf* gazetesinde 16 ve 17 yaşlarındaki iki gencin uygun olan herhangi bir işte 20-35 lira karşılığı çalışacaklarına dair ilan yer almaktadır.⁴¹ İlginç olan çocuk iş gücünün işveren tarafından fazlaca tercihidir, çünkü çocuk emeği daha ucuzdur. Bunun yanında *Cumhuriyet* gazetesine göre 1944 yılında Beyoğlu gibi önemli bir merkezde öğrenim çağında olan 27 bin çocuktan 7 bini okula gitmemektedir. Bu çocukların bir kısmının evlatlık bir kısmının da fakir olması sebebiyle eğitimlerine devam edemedikleri üzümlerle tespit edilmiştir.⁴² Üstelik bu durum sadece Beyoğlu ile sınırlı değildir ve ülke genelinde yaşanmaktadır.

Çocukların bu dönemdeki durumu sadece basına değil edebiyata da yansımıştır. Nazım Hikmet'in İkinci Dünya Savaşı'nı görmesi ve dolayısıyla yaşadığı çağda birçok çocuk ölümüne şahit olması üzerine;

Dünyayı verelim çocuklara hiç değilse bir günlüğüne,

Allı pullu bir balon gibi verelim oynasınlar,

Oynasınlar türküler söyleyerek yıldızların arasında, Dünyayı çocuklara verelim,

Kocaman bir elma gibi verelim, sıcacık bir ekmek somunu gibi,

Hiç değilse bir günlüğüne doysunlar dünyayı çocuklara verelim,

*Bir günlük de olsa öğrensün dünya arkadaşlığı, Çocuklar dünyayı alacak elimizden ölümsüz ağaçlar dikecekler.*⁴³

³⁹ *Vatan*, 10.03.1943, s.2.

⁴⁰ *Vatan*, 18.04.1943, s.3.

⁴¹ *Son Telgraf*, 18.05.1941, s.3.

⁴² *Cumhuriyet*, 24.09.1944, s.2.

⁴³ https://www.siiir.gen.tr/siiir/n/nazim_hikmet/dunyayi_verelim_cocuklara.htm, (E.T. 24.11.2023).

dizeleriyle, bir yandan dönem çocuklarının birçok şeyden mahrum kalışını ve çocukluklarını yaşayamayışlarını anlatırken bir yandan da asıl umudun çocuklar olduğunu dile getirmektedir.

İkinci Dünya Savaşı yıllarına çocukluğu denk gelen Adnan Binyazar *Masalımı Yitiren Dev* adlı kitabında çocukluk anılarını anlatmış, babasının kardeşi ile kendisini bu dönemde okula göndermeyip hamallık yaptırdığını dile getirmiş ve duygularını şöyle dile getirmiştir: *Ey yurdumun çocuk hamalları, müşterin olmasa da çakılıp kalmayacaksın yerinde, hamallık gezginlik ister, bir uçtan bir uca gidip geleceksin. Sen sen ol, yerinde çakılıp kalma; bir de bakarsın ayakların buz kesmiş parmakların sepeti tutamaz olmuş. Kaynar sulara da soksalar artık yaşam boyunca duygularının buzları çözülmez.*⁴⁴

Yukarıda bahsedilen iş arayışında olan çocuklardan iş bulamayanlarda ve hiç iş arayışına girmeyen kimsesiz çocuklarda suç oranı artış göstermiştir. Sulhi Dönmezer'e bakılırsa 21 yaşından küçük genel suçlu miktarının oranı 1938 ve 1939 yıllarında yüzde 15-16 iken, 1940'ta yüzde 20,7'ye; 18 yaşından küçüklerin suç oranları ise yüzde 8'lerden yüzde 12'ye çıkmıştır.⁴⁵ Dönmezer, çocuk suçlarında görülen bu artışı savaşın ekonomik ve toplumsal alanda yarattığı olumsuz etkilerin bir yansıması olarak belirtmiştir. Hayatta kalma içgüdüünün baskısıyla çocuklar son çare olarak hırsızlığa meyletmişlerdir. Buna bağlı olarak da en fazla suç oranı hırsızlık olarak tespit edilmiştir. Dönem haberlerine ve mahkeme kararlarına bakıldığında suç oranının fakir, anne veya babasız, kötü mahallelerde yetişen ve düzgün bir aile terbiyesi görmeyen çocuklar arasında yaygın olduğu görülmektedir. Durumu birkaç örnekle açıklamak gerekirse;

'12 Yaşında Sabıkalı' başlığıyla dikkat çeken gazete haberinde mahkeme röportajları adı altında 12 yaşındaki bir çocuğun 3 arkadaşıyla Arap Camii'ndeki kalafat yerinde bir deponun camını kırarak içeriden susam çaldıkları ve çocukların açıklama olarak "karnım acıkınca ben ne yapayım hâkim amca" şeklinde kendilerini savunmaya çalıştıkları anlatılmaktadır.⁴⁶ Yine aynı yıl fakat farklı bir günde 'İki Küçük Hırsızın İbrete Değer Muhakemesi' başlığıyla yapılan gazete haberinde, adliye koridorlarında, 12 ile 13 yaşları arasında iki küçük arkadaşın kömür çalarken yakalandıkları, hâkimin karşısındaki minik Sabri'nin ise annem dedi eğer kömür çalmasam kardeşim soğuktan ölecekti, annem dediyse ziyan bir iş değildir hâkim amca⁴⁷ şeklindeki savunması çocuk suçlarına verebilecek örneklerdir.

Bahsi geçen dönemde bazı ailelerde hem anneleri hem de çocukları iş yaşamına girmek zorunda kalmıştır. Bunun yanında anneler için bir başka zorluk kendilerine bakamayacak kadar küçük çocuklarını bırakabilecekleri bir müessesenin olmayışıdır. Bu durumda olan anneler mecburen küçük yaştaki çocuklarını evde bırakarak işe gitmek zorunda kalmıştır. Evde yalnız bırakılan çocuklar, sonucu ölüme gidecek kazalarla basında yer almış ve büyük şehirlerde bu çocukların bakımı için sosyal kurumların açılması gerekliliği basında gündeme getirilmiştir.⁴⁸

Diğer taraftan çocuk suçları bahsi geçen dönemde arttığı için çocuk mahkemeleri kurulusı gerektiği ve bunun içinde adımların atıldığı basına yansımıştır. Bu doğrultuda Ankara

⁴⁴ Adnan Binyazar, *Masalımı Yitiren Dev*, Can Yayınları, İstanbul 2000, s.90.

⁴⁵ Sulhi Dönmezer, *Garp Medeniyetinde ve Memleketimizde Çocuk Suçluluğunun Umumi İnkışafları*, İş Mecmuası, no.34, 1943, s.103.

⁴⁶ *Vatan*, 20.04.1943, s.3.

⁴⁷ *Vatan*, 10.03.1943, s.3.

⁴⁸ *Vatan*, 12.03.1943, s.3; *Haber*, 4 Kasım 1939, s.2.

Mahkemesi tarafından çocuk mahkemeleri kurulacağı, çocukların işledikleri suçlara bakacak olan bu mahkemelerin yeni hazırlanacak ceza kanunlarına göre hareket edeceği, çocuk mahkemeleri için yeni hâkimlerin yetiştirileceği, kanunun esaslı tadilinin ise savaş sonrasında bırakılacağı⁴⁹ *Vatan* gazetesinde yer almıştır.

Gazetelerde meseleler başlıklı kısmında da çocuk sorunlarına dikkat çekilmiştir. Suçlu çocukların başka bir boyutuna *Ulus*'ta değinilerek suça sürüklenen çocuklar beş gruba ayrılmıştır. 1. grup okula gönderilen ancak okul saatlerinde boş gezen çocuklar (8-18 yaş), 2. grup okula gitmeyen ve gönderilmeyen çocuklar (7-12 yaş), 3. grup dilenci çocuklar (1-18 yaş), 4. grup hamal çocuklar (12-20 yaş), 5. grup iğne, firkete ve gazete satan çocuklardır (10-15 yaş). Burada "büyük canilerin ve serserilerin kimsesiz çocuklardan oluştuğunun tespit edildiğine vurgu yapılarak bu çocuklar için ıslah evleri ve çocuk mahkemeleri kurulması" belirtilmiştir. Ayrıca "önce suç unsurlarının ortadan kaldırılması gerektiği ve sonrasında çocuklar hâlâ suç işlemeye devam etmeleri durumunda" yukarıda sayılan kurumların oluşturulması gerektiği önerilmiştir.⁵⁰

Savaş yıllarında, sayılarında ciddi bir artış gözlenen avare çocuklara bağlı olarak hükümet, suçlu ve işçi çocuk oranını azaltmak için bu konuda hizmet veren kurumları düzenlemiş ve sayılarını arttırmaya çalışmıştır. Hedef doğrultusunda ne kadar arttırıldığı bilinmemekle birlikte kayda değer gelişmeler olduğu Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 1946-1947 yıllarını kapsayan 25 ve 26. Genel Kongre İş ve Hesap Raporu'nda görülebilmektedir. Buna göre çocuklar için birbirinden farklı alanlarda hizmet veren tam 447 adet kuruluş bulunmaktadır.

Kuruluş Türü	Sayısı	Kuruluş Türü	Sayısı
Ana Mektebi	2	Doğumevleri	3
Ashaneler	38	Gündüz Bakımevleri	25
Banyolar	10	Muayenehaneler	61
Çocuk Bahçeleri	71	Okuma Odaları	11
Çocuk Bakıcı Hemşire Okulu	1	Pansiyonlar	9
Çocuk Bakıcılık Müzesi	2	Sinemalar	13
Çocuk Kütüphaneleri	5	Süt Damlaları	21
Çocuk ve Şefkat Yuvaları	45	Talebe Sofraları	112
Çocuk Yurtları	9	Yüzme ve Kum Havuzları	4
Diş Muayenehaneleri	5	Toplam Kuruluş	447

Tablo 2: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu Kuruluşları ve Sayıları (1946).⁵¹

Bu veriler geçmişte sayıları daha az olan bu kurumların savaş döneminde ve sonrasında artış gösterdiğini, özellikle savaşın Türk toplumu içerisindeki çocuklara etkisini ve devletin almaya çalıştığı önlemleri göstermektedir. Ancak kimsesiz çocuk sayısının çok fazla olması devleti çaresizlik noktasına getirmiş ve gönüllü yardım kuruluşlarının işlerliği de arttırılmaya

⁴⁹ *Vatan*, 27.10.1943, s.3.

⁵⁰ *Ulus*, 10.02.1949, s.2.

⁵¹ Turgay Çavuşoğlu, *Sosyal Hizmetlerin Yakın Tarihinden Sayfalar, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 1917-1983*, Sabev Yayınevi, Ankara 2005, s.103.

çalışılmıştır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında devlet ve halk tarafından aylak çocuklar için yapılan faaliyetler incelenecektir.

f. Kimsesiz Çocukların Tespit edilmesi

Kimsesiz, yoksul, bakımsız ve aylak çocukların durumu söz konusu dönemde iyi bir vaziyette değildir. Bu durum CHP Meclis Grubu Komisyonu'nun raporlarına yansımıştır. Raporda çocukların bu günlerdeki durumu, "eğer bizi yeter derecede acıyamıyorsak bu sefil ve perişan çocuk görmeye çoktandır alışmış olduğumuzun göstergesidir" şeklinde eleştirilmiş ve devamla "yavaş yavaş duygusuzluğa doğru gidildiği", "çocuk perişanlığının yadırganamaz hâle geldiği", "bunca zavallı çocuğu görenler yeni bir harp mi geçirdiniz sorusu sorsalar yeridir, biz ki sadece kendi kendimizin düşmanınız, düşmana kurban olarak sürü sürü çocuklar vermekteyiz, kendimize biz medeniyiz iddiasında bulunmaya hakkımız yoktur" gibi yorumlamalar yapılmıştır. Ayrıca komisyon raporunda "toplumun yardım etmediği ve kişinin yardımının yetemediği çocukların melankolik bir hâl oluşturduğu" ve "bundan dolayı devletin kimsesiz çocuk sayısını bir an önce tespit etmeye koyulması, işin hacminin büyüklüğünü görmesi ve ardından gerekenin yapılmasını" önermiştir⁵².

Raporda hükûmete, önce köy ve kasabalardan salgın hastalık, daha iyi hayat yaşama isteği ve beslenme eksikliklerinden dolayı şehirlere gelen ve sokaklarda sefil hâlde bulunan çocuklardan başlanılması gerektiği tavsiyesinde bulunulmuştur. Rapora bakılırsa ülke genelinde bu çocuklar hakkında henüz gerçek sayı bilgisi yoktur. Sadece Çocuk Esirgeme Kurumunun İstanbul'daki verileri bulunmaktadır ve bu veri kendi başına ülke gelenindeki gerçek sayıyı belirlemek için yeterli değildir.⁵³ Sayılarla ilgili bu durum, İstanbul ve diğer büyük şehirlerde anket yapılabilme imkanına karşın dağınık köy ve kasabalarda böyle bir durumun mümkün olmamasıyla ilgilidir. Neticede yapılan anketler okullarda 7-17 yaş arası çocukların yoklamalarını yaparak sayım yapıldığı gün okulda olmayan çocuklar esas alınarak oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak sayım yapıldığı gün çocuğun okulda olmaması onun kimsesiz ya da aylak olduğu anlamına gelemezdi. Bunun için bu sonuçlar ulaşılmak isteneni vermeyebiliyordu. Raporda sağlıklı verilere ulaşamayan hükûmetin olayın aciliyetinin farkında olduğu ve gerçek istatistiklere ulaşmak için bekleyecek zamanının olmadığı belirtilmiş, bu çocukların bir an önce elinden tutulması gerektiği ve bu sorunun kökten çözülmesi için adım atılması istenmiştir.⁵⁴ Neticede komisyon bu durumun bir aciziyet olduğunu değerlendirerek bir an önce tedbir almayı tavsiye etmiş, yardım edilecek bütün çocuklara ulaşmaya çalışılmasını, kimsesiz çocuk sayısının azaltılmasını ve bu konuda devlet organlarının başarısını arttırmasını istemiştir.

II. İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Kimsesiz Çocuklara Yönelik Çalışma Yapan Kurumlar ve Faaliyetleri

a. Kimsesiz Çocukları Koruma Projeleri

Öncelikle sayılarının artışlarından bahsedilen avare çocuklar için hükûmet tedbirler almaya çalışmıştır. Dâhiliye Vekâletine gönderilen bir dilekçede, her büyük şehrin başlıca ihtiyaçlarından birisi de serseri ve metruk çocuklar davasıdır ifadesi yer alır. Bilhassa harp ve sıkıntı devrelerinde artan sefalet manzaraları içinde, serseri çocukların durumu göze çarpan bir hâl arz etmektedir. Kimsesiz ve terk edilmiş çocuklar özellikle iş bulmak için Anadolu'nun

⁵² BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

⁵³ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

⁵⁴ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

uzak bölgelerinden İstanbul'a akın etmektedir. Bu durumun sebebi gayri meşru birleşmeler, geçim zorlukları, boşanmalar, üvey anne ve babalar, annesi çalışmaya mecbur babasız çocuklardır ve çocukların durumu şehir sokaklarında milli vicdanı rencide edecek bir hâl almıştır şeklinde tasvir edilerek, devletin alması gereken tedbirler sıralanmıştır. Bu tedbirler; öncelikle kadın ve erkekten oluşan çocuk zabıta memurlarının görevlendirilmesi yoluyla sokakta kalan çocukları tespit edilmesi ve toplanması istenmiştir. Çocuk bürosu kurulmalıdır ve zabıta tarafından toplanan çocukların ilk getirileceği merkez buralar olmalıdır. Bu bürolarda soyu, zekâsı, fizik ve ruh hali incelenen çocuklar, kimsesiz çocuk kurumuna sevk edilmelidir. Bu çocuklar için hevesli ve özverili gençlerden ziyaretçi öğretmenler oluşturulmalı ve bu öğretmenler çocukların takibini yapmalı ve ayda bir kere evlerini ziyaret ederek raporlar tutmalıdır. Yine oluşturulacak çocuk büroları kimsesiz çocuk davalarını da takip etmelidir. Serseri çocuklar için 30-80 yataklı kurumların olduğu ancak kimsesiz çocuk sayındaki artışla bu kurumların artık ihtiyacı karşılamadığı ve ivedi bir şekilde çocukların barınacağı, psikolojilerinin destekleneceği aynı zamanda eğitim görecekları kurumlara ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiştir. Aylak çocukların sağlığıyla Sıhhat Vekâleti, eğitimleriyle Maarif Vekâleti, yankesici ve serserilik yapan çocuklarla Adliye Vekâleti acilen ilgilenmelidir. Ayrıca dilekçeye göre şehir sokaklarında çıplak, yalınayak, koltuk altlarında üç, beş okunmuş gazete veya omuzlarında kirli iplerle yaz kış dolaşan küçük çocukların yarının yetişkinleri olacağı belirtilerek bu çocukların geleceği için yukarıda sıralanan tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir.⁵⁵ Valiliklerin devlete gönderdiği bu tarz dilekçeler şehirlerin acil tedbirlere ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

1942-1943 yılı Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Merkezi Kongresi'nde okunan Umumi Raporda; özellikle İstanbul'da dilencilik yapan ya da bir şeyler satmaya çalışan "pejmürde" çocukların İstanbul'un yüz karası hâline geldiğine, bunun için Çocuk Esirgeme Kurumlarının çare arayışları içerisinde olduklarına dikkat çekilmiştir. Ancak kurumun bu bedbaht çocuklara yardım elini uzatamayışlarından yakınılmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye İstanbul çocuklarının durumunu aktarmak için ziyarette bulunmuş ve Cumhurbaşkanlığınca, Başbakanlık başta olmak üzere ilgili kurumların bu konuda araştırma yapması istenmiştir. Yapılan ankette çocuğun durumu, ailenin umumi durumu ve ana babanın durumu sorgulanmıştır. Bu anket sonucunda İstanbul'daki 2.448 çocuk 9 gruba ayrılarak değerlendirilmiştir:

- 1- Ana ve babası berhayat olan çocuk,
- 2- Bakacak kimsesi olmayan çocuk,
- 3- Ana ve babasını kaybetmiş çocuk,
- 4- Üvey ana veya üvey baba elinde kalmış çocuk,
- 5- İlkokula devam ettiği hâlde dilenen ya da çalışan çocuk,
- 6- Aile geçimsizliği yüzünden sokağa düşen çocuk,
- 7- Psikopat ve müterreddi çocuk,
- 8- Sokak mahsulü çocuk,
- 9- İstismar olunan çocuk.

⁵⁵ BCA,30-10/179, 236,5, 02.07.1943.

Yukarıda bahsi geçen çocuklar hükûmetin bir an önce kontrol altına alması gereken çocuklar olarak belirtilmiştir. Aynı raporda sokağa düşen çocuklar için alınması gereken önlemler üç başlık altında toplanmıştır.

1. başlıkta bu çocukların ahlaklarının bozuk olmadığı çok küçük psikolojik destekle kurtarılacakları ve akşam okullarına yönlendirilmeleri gerekliliği,

2. başlıkta İstanbul'da 'Sokak Çocukları Kurtarma' ismiyle bir büro kurulması ve çocukların çalışmak zorunda olanlarının işe yerleştirilmesi, gayrimeşru çocukların evlatlık olarak verilmesi,

3. başlıkta ise Amerika ve Avrupa tarzı ıslahhaneler açılması gerekliliği belirtilmiştir.⁵⁶

CHP Meclis Grubu'nun 19 Aralık 1944 günü yapılan toplantısında Hatay Milletvekili Tayfur Sökmen tarafından, kimsesiz, bakımsız ve aylak çocukların durumunu içeren bir soru önergesi verilmiştir. 1945 yılı Meclis Başkanlığına sunulan raporda; bu çalışmanın konusu olan çocuklar, yoksul çocuk, kimsesiz çocuk, bakımsız çocuk, aylak çocuk, beslekler, çıraklar, suçlu çocuklar, gayrimeşru çocuklar şeklinde sınıflandırılmıştır. Çocuk davasında başarılı olunamama sebebi kanun maddelerinin dağınıklığı ve yetersizliği, iyi niyetli olunuşu ancak sadece iyi niyetin yeterli olmayışı ve işi sıkı tutma gerekliliği olarak belirtilmiştir.⁵⁷ Raporun devamında önce büyük şehirlerdeki çocuklardan başlanarak işsiz çocukların işe alınması, tüm bakanlıkların bu işe dâhil edilmesi çocuk bürosu, müşahede kampı, çocuk evleri, doğum evleri, süt damlaları, kreşler, çocuk yuvaları gerekliliği belirtilmiştir.

Kazım Karabekir Çocuk Davamız adlı eserinde bakımsız çocuklar ile alakalı duygularını; *Bakımsız çocuk fidan gibidir çürür, millet enerjisini sömürür, bakımsız çocuk milli tehlikedir, kendine bakamayan çocuk devlete hiç bakamaz, en haksız ölüm bakımsız çocuk ölümüdür, bakımsız çocukları olan bir millet cılızdır* şeklinde dile getirmiştir. Bu konu ile alakalı 18.01.1945 tarihinde Parti Komisyonuna bir not düşerek; kimsesiz çocuklar, acele imdatlarına yetişilmesi gereken çocuklar ve vakit vakit sokağa düşecek çocuklar olarak ikiye ayrılmalı, ilk grup çocuklar için şehirlerde münasip yerler tahsis edilmeli, ikinci grup için ise, yatılı ve ilk tahsilli yurtlar açılmalı demiş ve sonrasında Çocuk Davası Büyük Kurultay'ın gündemine taşınmıştır. Kazım Karabekir Büyük Kurultay da henüz çocuk davası ile ilgili bir girişimin yapılmadığına çocuk davasının nüfus davası, medeniyet davası ve Türklük davası olduğuna vurgu yapmıştır.⁵⁸

1947 yılında "Kimsesiz Çocuklar Ne Yaptığı" başlığıyla yapılan haberde İstanbul Çocuk Esirgeme Şube Müdürü Cevdet Hamdi Balım, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İstanbul'da başıboş çocuk sayısının korkunç derecede arttığını ve kötü ruhlu kimselerin bu çocukları istismar ettiğini belirtmiştir. İstanbul Çocuk Esirgeme Kurumunun 1939 yılında kimsesiz ve başıboş çocukların himayesi ile ilgili etüdünü ilgili makamlara göndermiştir. Bütçeye sadece 750 liralık tahsilat yapıldığını ve konunun fiilen ele alınmadığını belirtmiştir. Balım, polis gözetiminde sadece 2.848 çocuğun toplanabildiğini ve bu çocuklar için Mısır Çarşısı arkasından bir bina satın alınarak 90 yataklı kimsesiz çocuk barınma yurdu açtıklarını dile getirmiştir. Buraya alınan çocukların kışın kaldığını ancak yaz aylarında kapalı yerlerde kalmak istemediklerini anlatmıştır. Bu çocukların devlet fabrikalarına, berber çıraklıklarına, ticarethanelere ve mekteplere verildiği ancak bu işin de uzun süreli olmadığını dile getirmiştir. İmralı Adası'nın bir kısmının bu çocuklara tahsisini teklif eden Balım, bundan da bir netice

⁵⁶ Çavuşoğlu, *Kilometre Taşları*, s.213-219.

⁵⁷ Kazım Karabekir, *Çocuk Davamız*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s.419-421; Çavuşoğlu, *Kilometre Taşları*, s.223-228.

⁵⁸ Karabekir, *Çocuk Davamız*, s.415-417.

alınmadığını ve bu çocukların şehir haricinde yani kaçamayacakları bir yerlere götürülmesi ve orda ıslah etmenin zaruri oluşunu belirtmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumu İstanbul Şubesi'nin Merdiven köyünde 190 dönümlük arazisi olduğunu buranın bir devlet çiftliği hâline getirilerek çocukların buraya alınmasının sokaktaki serseri çocuk görüntüsünü azaltacağı görüşünü izah etmiştir.⁵⁹

b. Türk Kızılay Cemiyetinin Faaliyetleri

Hilal-i Ahmer 11 Haziran 1868 yılında yani dalgalanmaların en yoğun olduğu XIX. yy'da Osmanlı Mecruhin ve Mardayı Askeriyeye İmdat ve Muavenet Cemiyeti adıyla kurulmuştur.⁶⁰ Temel ilkelerine sadık kalarak yürüttüğü insani çalışmaları sayesinde hilali dünyaya armağan eden cemiyet her bölgeye ilham kaynağı olmuştur.

Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı yıllarında seferberlik doğrultusunda erkeklerin askere alınması, bütün yurttan üretim faaliyetlerini azaltmış, halk birçok tüketim ihtiyacını karne ile satın almak zorunda kalmıştır. Tüm savaşlarda olduğu gibi pek çok savaş esirinin aileleriyle bağlantıları kesilmiş, haberleşme sağlanamamıştır. Savaşla gelişen göçler de fazla miktarda aileyi dağıtmış, dağılan ailelerden Kızılay'a başvurular için haberleşme kâğıtlarından bir tür adres bankası kurularak, konsolosluk aracılığı ile ilgililere ulaştırılması istenmiştir.⁶¹

Yunanistan'dan Türkiye'ye 1942'de açlık ve sefalet sebebiyle 1.000 Yunan çocuğunun gönderilmesi planlanmış ve bu konuyla alakalı Yunanistan Türk Devletinden yardım talebinde bulunmuştur. Gelecek olan 1.000 çocuk için Türk topraklarında hazırlıklar yapılmıştır. Ancak Yunanistan aldığı bir kararla çocuklarını göndermekten vazgeçerek sadece kıyafet ve yemek yardımı talebinde bulunmuştur.⁶² Bunun üzerine gazetelerde, komşu Yunanistan'da başlayan sefalet dolayısıyla 1.000 çocuğu korumak için Kızılay'ın şefkat kucaklarını açtığı ancak Yunan çocukları gelmediğine göre çalışmaların durdurulmayıp bu yerlerde 1.000 Türk çocuğunun korunması şeklinde öneride bulunulmuştur.⁶³ Hükûmete sunulan bu teklifin hemen kabul edilmesi, edilmezse Yunan çocukları için gösterilen özverinin kendi çocuklarımıza gösterilmemesi için herhangi bir sebebin olmayışı da dile getirilmiştir. Ayrıca Kızılay Cemiyetinin bu işi en güzel şekilde üstleneceği ve milletimizin sefil çocukların az bir kısmının da olsa refaha ereceği gazetelerde köşe yazılarına konu olmuştur.⁶⁴ Bu teklifi ortaya atan kişilere yine dönem gazetelerinde teşekkür edilmiştir.⁶⁵

İkinci Dünya Savaşı yıllarında, Kızılay Cemiyetinin harp hâlinde üzerine alacağı vazifelerin dışında, Ankara ve İstanbul'da bulunan kimsesiz çocuklar için bir sene içerisinde 58.000 liralık yardım yaptığı tespit edilmiştir.⁶⁶ 1939 Erzincan Depremi ile ortada kalan çocuklar için Kızılay Cemiyeti hemen harekete geçerek 1940-1941 yıllarında bu çocuklara 50.000 bin liralık bir yardım parası ayırmış ve çocukların asıl ihtiyaçları ile tedavi masrafları karşılanmıştır. Bu sayede Erzincan'ın tekrar düzeltilmesine ilave bir katkı sağlanmıştır.⁶⁷ Bu çalışma ve yardımların yanı sıra Kızılay Cemiyetinde gelenek hâline getirilen gençlik kampları

⁵⁹ *Vakit*, 28.10.1947, s.1.

⁶⁰ Seçil Karal Akgün, Murat Uluğtekin, *Yeni Belgeler Işığında Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Başak Matbaacılık, Ankara 2000, C.2, s.1.

⁶¹ Akgün-Uluğtekin, *Yeni Belgeler Işığında Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, s.117-119.

⁶² *Kızılay Cemiyeti Tarih Arşivi*, 2697-66., 2697-29. 1.

⁶³ *Kızılay Cemiyeti Tarih Arşivi*, 2697-29. 4.

⁶⁴ *Kızılay Cemiyeti Tarih Arşivi*, 2697-29. 2., 2697-80.

⁶⁵ *Kızılay Cemiyeti Tarih Arşivi*, 2697-29. 3.

⁶⁶ *Kızılay Dergisi*, Ekim 1941, S.1, s.3.

⁶⁷ *Kızılay Dergisi*, Ekim 1941, S.1, s.5.

oluşturulmuştur. Okulların tatil aylarında yapılan gençlik kampları Türkiye'nin belli noktalarında yapılmıştır. Kocaeli Hereke'de yapılan gençlik kampında özellikle muhtaç çocukların yaz aylarında da eğitimlerine devam edildiği ayrıca yüzme ve sıhhat derslerinin verildiği, çocukların temiz hava ile iç içe zaman geçirdikleri ve bu kampların çocuk psikolojisine çok iyi geldiğinin gözlemlendiği anlatılmıştır.⁶⁸ Gençlik kamplarının aynı programı Kızılay Cemiyeti tarafından Buca'da da açılmış ve bu kampların hedefi, yarının gençleri olacak bu çocukların ruhlarının tedavi edilmesi ve sağlaştırılması olarak vurgulanmıştır.⁶⁹ Kızılay Cemiyeti çocuk ruh sağlığına önem verdiği gibi çocukların bedeni sıhhatlerine de fazlaca önem vererek, Validebağı Prevantoryumu oluşturmuş, özellikle verem hastalığına yakalanan çocuklar buraya alınarak tedavileri yapılmış sıhhatlerine kavuşturulan çocuklar yeniden okullarına devam ettirilmiştir.⁷⁰

Bunların yanı sıra Antalya Kızılay Merkezi tarafından savaş yıllarında bir düğün ile 35 kimsesiz çocuk sünnet ettirilmiş, Ödemiş Kızılay şubesi tarafından 40 çocuk giydirilmiş, Etimesgut Kızılay şubesi tarafından 215 kutu çocuk maması kimsesiz çocuklara dağıtılmış, Kastamonu şubesi evleri yıkılan ve kimsesiz kalan 2 kardeşe sahip çıkmıştır gibi Yurtta Kızılay haberleriyle Kızılay Cemiyeti döneme damgasını vurmuş ve yardımlarını halk üzerinden esirgememiş kimsesiz çocuklara sahip çıkmıştır.⁷¹

Kısacası Kızılay'ın daha önce olduğu gibi, İkinci Dünya Savaşı ve bu savaşı izleyen yıllarda da Türk toplumundan ve özellikle kimsesiz çocuklardan yardım elini çekmediği raporlarda görülmektedir. Bu yıllarda gerek yurt içi gerekse uluslararası yaptığı çalışmalarından dolayı Kızılay Komitesi'nin de Kızılay'a bir teşekkür mektubu gönderdiği ve insani yardımları için kutladığı belgelere yansımıştır.⁷²

c. Hükûmetin Çalışmaları

CHP Kimsesiz Çocuklar Meclis Grubu Komisyonu oluşturarak bu komisyonun sadece kimsesiz çocuklarla ilgilenmesini hedeflemiştir. Kimsesiz çocukların sayısı gün geçtikçe artmaya devam edince de çalışma raporu hazırlamışlardır. Bu raporda bulunan başlıklardan ilki 'Biz çocuk meselesini şimdiye kadar neden halledemedik?' sorusudur.⁷³ Raporda, çocukları korumaya yönelik kanun maddelerine uyulmadığı üzerinde durulmuş ve başarısızlıktaki diğer etkenler sıralanmıştır.⁷⁴

Burada hükûmetin iyi niyetinden şüphe edilmediği fakat sadece iyi niyetle olayların çözülmediği belirtilerek raporda meseleyle ilgili diğer durum tespitleri şöyle devam ettirilmiştir: *Çocukların sayıca fazla olması ve bu durumun üstesinden gelinemeyeceğinin düşünülmesi olayı iyice çıkmaza sokmaktadır. Bundan dolayı da bir yerden başlanması gerekliliği mantığıyla bu çocukların elinden tutulmaya başlanmalıdır. Özellikle büyük şehirler ön plana alınarak buradan işe başlanabilir. Büyük şehirlerden işe başlandıktan sonra bu iş doğrudan hükûmet tarafından yürütülmelidir. Elbette ki hususi teşebbüslerde bu konuda oldukça kıymetlidir ancak bu işin kısa sürede çözülmesi için hükûmetin bu işi yürütmesi zaruridir. Bu işin yetkili mercii Sağlık ve Yardım Bakanlığıdır. Bu bakanlığın kuruluş amacı da zaten bu konuyu bakanlığın konusu yapmaktadır. Diğer*

⁶⁸ *Kızılay Dergisi*, Ekim 1941, S.1, s.21.

⁶⁹ *Kızılay Dergisi*, Eylül 1942, S.7, s.6.

⁷⁰ *Kızılay Dergisi*, Ekim 1941, S.1, s.22.

⁷¹ *Kızılay Dergisi*, Ağustos 1942, S.6, s.11.

⁷² Akgün-Uluğtekin, *Yeni Belgeler Işığında Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, s.119.

⁷³ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

⁷⁴ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

bakanlıklarda işlerin kolay yürütülebilmesi için Sağlık ve Yardım Bakanlığına destek olmalıdır. Sağlık ve Yardım Bakanlığı gerek merkezde gerek büyük şehirler için hususi olarak yetkili müessese kurmalı ve bu müessesenin başına gelecek kişiye ekstra özen gösterilmelidir. Çünkü ilgilenilecek konu ekstra şefkat, merhamet ve şeffaflık isteyen bir konudur. Başa gelecek olan kişinin de candan, merhametli, ilgili ve idealist olması gerekmektedir.⁷⁵

Rapora göre kimsesiz çocuklar tespit edildikten sonra çocuklardan suçlu olanlara ceza yaptırımı kesinlikle uygulanmamalı ve iyileştirme evlerinde topluma tam uyum sağlayacak duruma gelene kadar kalmaları sağlanmalıdır. Çünkü çocuklar filize benzer onları yontmak yerine eğerek düzeltmek mümkündür. Buna bağlı olarak komisyon Adalet Bakanlığı ve diğer kurumlardan şunları istemiştir: Kısa zamanda çocuk yargıçları yetiştirmek ve çocuk mahkemeleri kurulmalı, çocukların yetişkinlerle aynı ortamda bulunduğu mekanlar değil sadece çocukların yer alacağı islahatleri oluşturulmalı, 11-15 yaş arası çocuklara ceza yerine eğitim vermeli, eğitim tamamlandıktan sonra topluma tam uyumlu hâle gelenleri artık toplumla buluşturmalı, müşahede kampları oluşturulmalı ve çocukların durumu burada süzgeçten geçirilmelidir. Çocuk delegeleri oluşturulmalı ve kimsesiz çocuklar program kapsamında delegeler tarafından ödevlendirilmelidir. Doğumevleri ve kreşler oluşturulmalıdır. Hızlı bir şekilde çocuk esirgeme kurumlarına benzeyen çocuk evleri kurulmalıdır. Kurulacak olan çocuk yuvaları güven duygusu oluşturacağı için, annelerin çocuk düşürme, çocuklarını öldürme ya da izbelere atıverme eylemlerini de en aza indirecektir. İlköğretim çağındaki çocuklar için ilköğretim pansiyonları oluşturulmalıdır. Komisyona göre tüm bu çalışmalar ile kimsesiz çocukların topluma kazandırılması gerekmektedir ve ayrıca yapılması gerekenler şunlardır: Beslek çocuklar çocuk büroları tarafından çok sıkı takibe alınmalı ve beslekleri alan aileden herhangi bir şiddete maruz kalan çocuklar tespit edilmeli ve aileden alınarak devlet himayesine geçirilmelidir. Çocuk hastaneleri yetersizdir ve yeni çocuk hastaneleri kurulmalıdır. Eğitim Enstitüleri kurulmalıdır. Burada yetiştirilen çocuklar devlet bünyesinde uygun yerlerde meslek sahibi edindirilmelidir. Hatta yapılan hesaplamalar neticesinde bir çocuk (günlük) 78 kuruşluk bir gider karşılığı yetiştirilebilmektedir. Devlet bünyesinde mesleğe girmesiyle daha büyük kazançlar elde etmekte ve devlete kar sağlatmaktadır. Bunun için çocuklar gider kapısı değil gelir kapısı olmaktadır. Hedef bütün çocuklara ulaşmaktır ancak davayı esasen bütün memlekette ele almak durumunun yanı sıra bir an önce işe başlayabilmek adına büyük şehirlerin ilk plana alınması uygun görülmektedir. Küçük şehirlerde, kasabalarda, bucak ve köylerde planlamalar daha kolay ve hızlı ilerleyebilir. Bundan dolayı buralarda kurulması planlanan küçük teşkilatlara destek olunmalıdır. Bu işi üstlenmesi uygun görülen Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına diğer bütün bakanlıkların ve yardımsever bireylerin yardımları beklenmektedir. İş Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının bünyesine bırakılsa da dava esasen tüm milletin, memleketin ve bakanlıkların davasıdır.⁷⁶

Rapor yukardaki şekilde belirtildikten sonra komisyon programı açıklamıştır. Buna göre planlama şu şekilde yapılmıştır:

- 1- Kimsesiz, bakımsız, yoksul ve aylak çocukların araştırılması, korunması ve bakımıyla Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı görevlendirilecektir.
- 2- Umum Müdürlükleri bu işi sağlamak için merkezde gerekli teşkilatı yapacak, şimdilik İstanbul başta olmak üzere İzmir ve Ankara'da çocuk büroları kurulacaktır.

⁷⁵ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

⁷⁶ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

- 3- Diğer vilayetlerde vali ve kaymakamlar çocuk bürolarının göreceği işlemi yapacak teşkilatlar oluşturacak. Bucak ve köylerde jandarma, karakol ve ihtiyat heyetleri çocuk bürolarının yetkisiyle görevlendirilecektir.
- 4- Medeni Kanun hükümleri göz önünde bulundurularak Sosyal Yardım Umum Müdürlüğü veya kuracağı bir müessese tüzel şahıs haklarıyla yetkili kılınacaktır.
- 5- Çocuk büroları Sosyal Yardım Müdürlüğü'nün geniş tesisleri olacak. Millî Eğitim Bakanlığı, Emniyet Teşkilatı, Cumhuriyet savcıları, diğer bakanlıklar Sosyal Yardım Bakanlığının verdiği görevleri yerine getirecektir.
- 6- Çocuk bürolarına ek olarak müşahede evleri oluşturulmalıdır.
- 7- Doğum evlerinin sayıları arttırılmalıdır.
- 8- Kimsesiz çocuklar için yapılan planlamalarda farklı yerlerden beklenen kaynaklar; Milli Piyango önderliğinde Çocuk Piyangosu davaya iyi bir mali destek olacaktır. İkincisi kazancı tamamen bu davaya ayrılacak bir sigorta planıdır. Halkı yormayacak şekilde yeni bazı vergiler getirilebilir. Son olarak da bir çocuk pulu üretilip bu pulların tiyatro, sinema biletlerine ve yataklı vagon ve lüks kamara biletlerine eklenmesi planlanmaktadır.⁷⁷

İkinci Dünya Savaşı yıllarında kimsesiz kalan çocuklara yardım ve koruma kapsamında hükümet raporları incelendiğinde; silahlıandaki askerlerden çocukları kimsesiz kalanlar, Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından korunması kararlaştırılmış ve bu sayede babaları asker olan kimsesiz çocuklar korunmaya çalışılmıştır.⁷⁸ Sağlık Bakanlığı tarafından da kimsesiz ve yoksul çocukların sağlıklarının takibi yapılacağına dair kararlar alınmıştır.⁷⁹ 1939 yılında İstanbul'da sokak ve caddelerde kimsesiz yaşayan çocuklar için kimsesiz çocukları kurtarma yurdu inşa edilmiş, çocukların talim ve terbiyesinin daha iyi yürütülmesi için açılan bu yurdun Maarif Müdürlüğüne bağlanması talep edilmiş ve burada kalan çocukların sanayii ve maadin işlerinde çalışması için yetiştirilmesi hedeflenmiştir.⁸⁰

Savaşın çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi ve çocukların içinde bulunduğu koşullar devletin gündemini sıklıkla meşgul edecek kadar göze batar hâle gelmiştir. Yine bu doğrultuda kimsesiz kalan çocuklar için Muş'ta Devlet Çiftliği kurulması planlanmıştır. Kurulacak olan bu çiftliklere 10 yaşından büyük kız ve erkek çocukları alınabilecek ve bu çocukların tam anlamıyla kimsesiz olması şartı mecburi kılınmıştır. Çiftliklere alınacak çocuklar hem sokakta yaşamaktan kurtarılması hem de devletin zirai işlerinin sürdürülmesi amaçlanmıştır.⁸¹

Gündemi fazlaca meşgul eden metruk çocuklar için yine Çocuk Esirgeme Kurumu yetersizliğinden dolayı, 12 yaşına kadar belediyelerce korunması gerekliliğine ve iş yaşına giren çocukların devlet fabrikalarına ve iş yerlerine yerleştirilerek oralarda çalışabilmeleri ve barınabilmeleri için yeni müesseseler yapımına karar verilmiştir.⁸² Hükümet gündemini sıklıkla meşgul eden avare çocuklar için yapılan faaliyetler dönemin birçok gazetesine de manşet olmuştur. Bu doğrultuda dönemin gazete gündemlerini incelenecek olursa; 1939 yılı haberlerinde Gölcük Kazası Çocuk Esirgeme menfaatine İzmit'te bir balo yapıldığı ve buradan elde edilen gelir ile Kurban Bayramı münasebetiyle 37 kimsesiz çocuğun ihtiyaçlarının

⁷⁷ BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945.

⁷⁸ BCA, 30-10/ 179, 235, 13, 15.11.1941.

⁷⁹ BCA, 30-10/ 179, 236, 11, 16.10.1945.

⁸⁰ BCA, 30-10/ 174, 201, 6, 09.10.1940.

⁸¹ BCA, 30-10/ 185, 274, 10, 16.06.1943.

⁸² BCA, 30-10/ 178, 234, 1, 21.06.1939.

karşılandığı ve sevindirildiği haberi yer almaktadır.⁸³ Bir başka haber de aynı yıl Polatlı'dan gelmiştir. Polatlı Çocuk Esirgeme Kurumunun 80 kimsesiz çocuğa yemek, kıyafet ve okul malzemeleri yardımı yaptığı haberi yapılmıştır ve 23 Nisan Çocuk Bayramı'nda daha çok yardım etmek için hazırlık yapıldığı bilgisi paylaşılmıştır.⁸⁴ Yine Ramazan Bayramı münasebetiyle kimsesiz çocuklara şeker, elbise ve kunduralar dağıtılmıştır.⁸⁵ 1939 yılında Kızılay İzmir Merkezi'nde bayram ve kış münasebetiyle şehirdeki kimsesiz çocuklara elbise ve ayakkabı dağıtılmış, ortalığı çocukların sevinç ve alkış sesleri kaplamıştır.⁸⁶ Yine aynı yıl Balıkesir'de 1.363 yetimin varlığından bahsedilmiş ve devlet hazinesinden 6.8515 yetime, yetim maaşı verildiği, devletin bunun için 17.132.877 lira bütçe ayırdığı belirtilmiştir.⁸⁷

1940 yılı haberlerine bakıldığında felaketzede yavruları el kapılarında değil, ancak Cumhuriyet Hükûmetinin şefkat kucağında ebedi ıstıraplarını unutacaklardır başlığıyla Darülacezeye 10 kimsesiz çocuk alındığı haberi yapılmıştır.⁸⁸ Hükûmet kadar halk da çocukların elinden tutmaya çalışmış, Şişli Çocuk Esirgeme Kurumu menfaatine boks müsabakaları düzenlenmiş kalabalık seyirci önünde keyifle izlenen bu maçlardan elde edilen gelirler ile kimsesiz çocuklara yardım eli uzatılmıştır.⁸⁹

1941-1942 yılı basınına göz atıldığında ise kimsesiz çocuklara yönelik yapılan çalışma haberlerine daha çok rastlanmaktadır. *Cumhuriyet* gazetesinde ilk mektepteki yoksul çocuklara yardım başlığıyla yapılan haberde himayeye muhtaç çocukların bir kısmının prevantoryuma bir kısmının da kamplara göndereceği haberi dikkat çekmektedir. Yine çocuklar için çocuk bahçeleri yapılacak ve neşeli bir yaz tatili geçirmeleri sağlanacaktır.⁹⁰ Gelmesi planlanan Yunan çocuklara ayrılan bütçe ile Yunan çocukları gelmeyeceği için Ankara'da aşhaneler açılacaktır.⁹¹ Çocuk hakları münasebetiyle Ankara'da 1500 kimsesiz çocuğa şefkat gösterilerek yemek verilmiştir. Ayrıca yurdun her yerinde kuruma fazlaca yardım yapıldığı haberlerine rastlanmaktadır.⁹² Dönemin gazetelerinden *Ulus*'ta yapılan bir habere göre ise fakir öğrenciler için gece dershanelerinin açıldığı, ışıksız ve yersiz talebelerin bir memur gözetiminde gece servisinde çalıştıkları fakir çocuk dershanelerinin 2 gün içinde dolup taşıdığı anlatılmıştır.⁹³ *Tan* gazetesinde Kimsesiz Çocuk Yurtlarının çoğaltıldığı ve serseri çocuklar için yeni yurtlar yapıldığı haberleri⁹⁴ de yine bu çalışmalara örnektir. Çok daha fazla örnek verilebilecek bu haberler savaş yıllarında kimsesiz çocuk sayısının artışının neticesidir. Bu süreçte dikkati çeken başka bir hadise 1946 yılında *Vakit* gazetesinde Çocuk Esirgeme Kurumu adına halka yapılan teşekkürdür. *Cumhuriyet*'te *Çocuk Davası* başlıklı yazıda Çocuk Esirgeme Kurumu'nun bir beyannamesi yayınlamış; Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kuruluşunun 25. yılına özel vatandaşa teşekkür edilmiştir. 30 Aralık 1921 tarihinde Ankara'da ufacak bir odada, on vatandaşın verdiği ikişer liradan 20 lira ile temelleri atılan bu kurumun

⁸³ *Cumhuriyet*, 04.02.1939, s.5.

⁸⁴ *Cumhuriyet*, 03.03.1939, s.3.

⁸⁵ *Son Telgraf*, 12.11.1939, s.2.

⁸⁶ *Ulus*, 05.02.1939, s.6.

⁸⁷ *Türkdili*, 22.04.1939, s.1.

⁸⁸ *Cumhuriyet*, 09.01.1940, s.3.

⁸⁹ *Haber*, 16.12.1940, s.6.

⁹⁰ *Cumhuriyet*, 21.06.1941, s.2.

⁹¹ *Cumhuriyet*, 06.06.1942, s.3.

⁹² *Cumhuriyet*, 26.06.1942, s.1.

⁹³ *Ulus*, 30.01.1944, s.2.

⁹⁴ *Tan*, 08.05.1944, s.2.

yirmi beş yıllık sürede, 700 merkez ve kolla yurdun dört bir yanına yayılmış milli bir şefkat şebekesi hâline gelmesinde ve 18.000 liralık bir bütçeden 3 milyonu aşkın bir bütçeye ulaşmasında en büyük pay senindir ve bu şefkatin bir abidesidir şeklinde halka teşekkür edilmiştir. Çocuk Esirgeme Kurumunun bugün 182 adet tapulu mülkünün varlığından ve bu mülkten 1.219.937 lira gelir alındığından, bu gelirlerin kimsesiz çocuklardan bir kısmının korunması, kurtarılması ve yurda hediye edilmesi için harcandığından bahsedilmiştir. Yurtta çocuk davası yılda yüz milyonlara ihtiyaç hissettiren büyük bir davadır. Kurumun bugün sosyal ihtiyaçlara cevap veren doğum evleri, çocuk yuvaları, dispanserler, dış poliklinikleri, çocuk bahçeleri vs. gibi 416 bakım müessesesi vardır. Çocuk kültürünü geliştirmek için 13 milyon adetten fazla yayın yapılmıştır. Yine kurum, Amerika'daki Türk çocuklara "milletin geleceği olan çocukların gelişimi" düsturu doğrultusunda 700 bin liradan fazla bağış yapmıştır.⁹⁵ İstanbul'daki kimsesiz çocukların köy yatılı okullarına gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Okulların gelişimi için merkezi bütçesinde arttırılması planlanmıştır. Bu tarz mekteplere sadece ilk mektep çağındaki çocuklar alınırken bundan sonraki süreçte kimsesiz çocukların da alınacağı, çocuklara mektep arazilerinde çiftçilik yaptırılacağı ve elde edilecek para ile kurum ihtiyaçlarının karşılanacağına karar verilmiştir.⁹⁶ Yukarıda belirtilen tarzda ekleyebilecek daha nice uygulama, devletin muhtaç çocuklar için özenle çabaladığını ve birtakım gayretler sarf ederek çocuklara yardım elini uzatmaya çalıştığını göstermektedir.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı yılları Türkiye'nin toplumsal düzeninin altüst olduğu bir dönem olmuştur. Bundan en çok etkilenen kesimin çocuklar olduğu muhakkaktır. Gerek resmi ve özel kurumlar gerekse toplum bu çocuklara sahip çıkmaya çalışsa da ortada kalan tüm çocuklara el uzatılması elbette mümkün olamamıştır. Çünkü savaş yılları öncesinde var olan kimsesiz çocuk sayısında, savaş yıllarında ciddi bir artış ortaya çıkmıştır. Toplumsal sorunlar devleti çeşitli sosyal politikalar üretmeye yöneltmiştir. Sosyal politikaların amacı toplumdaki dengeyi sağlamak, halk ile devleti karşı karşıya getirmemek toplumsal sorunları hafifletmektir. Savaş yıllarında bozulan ekonomi sosyal politikalar için ülkede hayır kuruluşları ve vakıflarının da desteğine ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bunun için hayır kuruluşları teşvik edilerek maddi ve manevi olarak desteklenmiştir. Yapılan tüm bu çalışmalara rağmen altyapı, personel, malzeme eksiklikleri gibi önemli etkenler bu çalışmaların istenilen ve beklenen sonucun elde edilmesini sekteye uğratmıştır. Alınan kararlar istenilen ölçüde uygulamaya koyulamadığından, savaşın toplum üzerinde yarattığı olumsuz etkiler de hafifletilememiştir. Sosyal politika yardımları halkın bir kısmını kapsarken, ekonomik yetersizlik ve muhtaç insan sayısının fazlalığı yardımın sınırlarını kısıtlamış ve etkisizleştirmiştir. Neticesinde ülkedeki sosyal yardım kuruluşları ihtiyaç sahibi çocuklara yetememiş ve basın da bu durumu sıklıkla gündeme getirmiştir. Çünkü yardım kuruluşları dar bir alanda ve kısıtlı bir bütçeyle işlerini yürütmeye çalışmıştır. Buna bağlı olarak da hükümet desteğine ihtiyaç duymuştur. Savaş sonrasında oluşan sosyal bir politika izleme ihtiyacı aslında savaş yıllarında doğmuştur. Ortada kalan çocuklar beslenme, barınma, giyinme gibi zaruri ihtiyaçları açısından desteklenmeye çalışılsa da ekonomik durum ve hükümetin halkçılık politikasını uygulamadaki yetmezliğinden dolayı eksik kalmıştır.

⁹⁵ *Vakit*, 30.06.1946, s.4.

⁹⁶ *Akşam*, 04.09.1939, s.3.

KAYNAKÇA

A. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30-1-0-0/33.195.10, 18.11.1939

BCA, 30-10/25.142.1, 26.01.1944

BCA,30-10/25.142.8,19.04.1945

BCA, 30-18/90.15.8, 12.02.1940

BCA, 30-10 /119.843.5, 28.12.1939

BCA,30-10/179.235.5,13.09.1941

BCA,30-10/179.235.5,16.09.1941

BCA,30-10/179, 236,5, 02.07.1943

BCA, 30-10/ 179, 235, 13, 15.11.1941

BCA, 30-10/ 174, 201, 6, 09.10.1940

BCA, 30-10/ 179, 235, 13, 15.11.1941

BCA, 490-1-0-0/266.1061.2, 25.05.1945

BCA, 30-10/ 179, 236, 11, 16.10.1945

Kızılay Cemiyeti Tarih Arşivi

Kızılay Cemiyeti Tarih Arşivi, 2697-66. 2697-29. 1.

Kızılay Cemiyeti Tarih Arşivi, 2697-29. 4.

Kızılay Cemiyeti Tarih Arşivi, 2697-29. 2. 2697-80.

Kızılay Cemiyeti Tarih Arşivi, 2697-29. 3.

C. Süreli Yayınlar

Akşam

Cumhuriyet

Haber

Kızılay Dergisi

Son Telgraf

T.C. Resmî Gazete

Tan

Türk dili

Ulus

Vakit

Vatan

Yeniğün

D. Kitap ve Makaleler

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın 100. Yılına Özel Çocuk Bülteni, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, ed. Selahattin Güven-Mustafa Bilir, Ankara 2020.

AKÇAY, Cengiz, "Yeni Vakıfların İşlevselliği: Seçilmiş Vakıflar İçinde Bir İnceleme", *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S:20, Mayıs 2020, s. 58-81.

AKSOY, İlhan, "Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.4, S. 16, 2011, s. 11-19.

- BENHÜR, Çağatay ve AKTAN, Doğan Can. "Franklin Delano Roosevelt (1882-1945)", Atatürk Ansiklopedisi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2022.
- BİNYAZAR, Adnan, *Masalını Yitiren Dev*, Can Yayınları, İstanbul 2000.
- ÇALIK, Ayşe Gülsüm, *Rusya'nın Arktika Politikası*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., No: 665, Ankara 2025.
- ÇAVUŞOĞLU, Turgay, *Sosyal Hizmetler Tarihinde "Kilometre Taşları"*, Hilal Matbaacılık, Ankara 2010.
- ÇAVUŞOĞLU, Turgay, *Sosyal Hizmetlerin Yakın Tarihinden Sayfalar, Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu 1917-1983*, Sabev Yayınevi, Ankara 2005.
- DÖNMEZER, Sulhi, *Garp Medeniyetinde ve Memleketimizde Çocuk Suçluluğunun Umumi İnkişafı*, İş Mecmuası, no.34.
- HAÇİN, İlhan, "1939 Erzincan Büyük Depremi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.88, 2014, s. 37-70.
- KARABEKİR, Kazım, *Çocuk Davamız*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.
- KARALAKGÜN, Seçil-ULUĞTEKİN, Murat, *Yeni Belgeler Işığında Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Başak Matbaacılık, C.2, Ankara 2000.
- METİNSOY, Murat, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2008.
- ORTAYLI, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Başkanlığına Sunulan Layiha, Nüfus Deneme Yazımı Kanun Lâyihası ve Dahiliye ve Adliye Encümenleri Mazbataları (1/65), Tarih: 16 Nisan 1938, (3705 Sayılı Kanun ile ilgili TBMM 198 S. Sayılı Layiha).*

E. İnternet Kaynakları

TDK (Türk Dil Kurumu), sozluk.gov.tr, (E.T. 17.11.2024)

https://www.siir.gen.tr/siir/n/nazim_hikmet/dunyayi_verelim_cocuklara.htm, (E.T. 24.11.2024)

EKLER

Ek 1: Kazım Karabekir'in odasında asılı tablo. Çalışmak zorunda olduğu için okula gidemeyen çocuk.

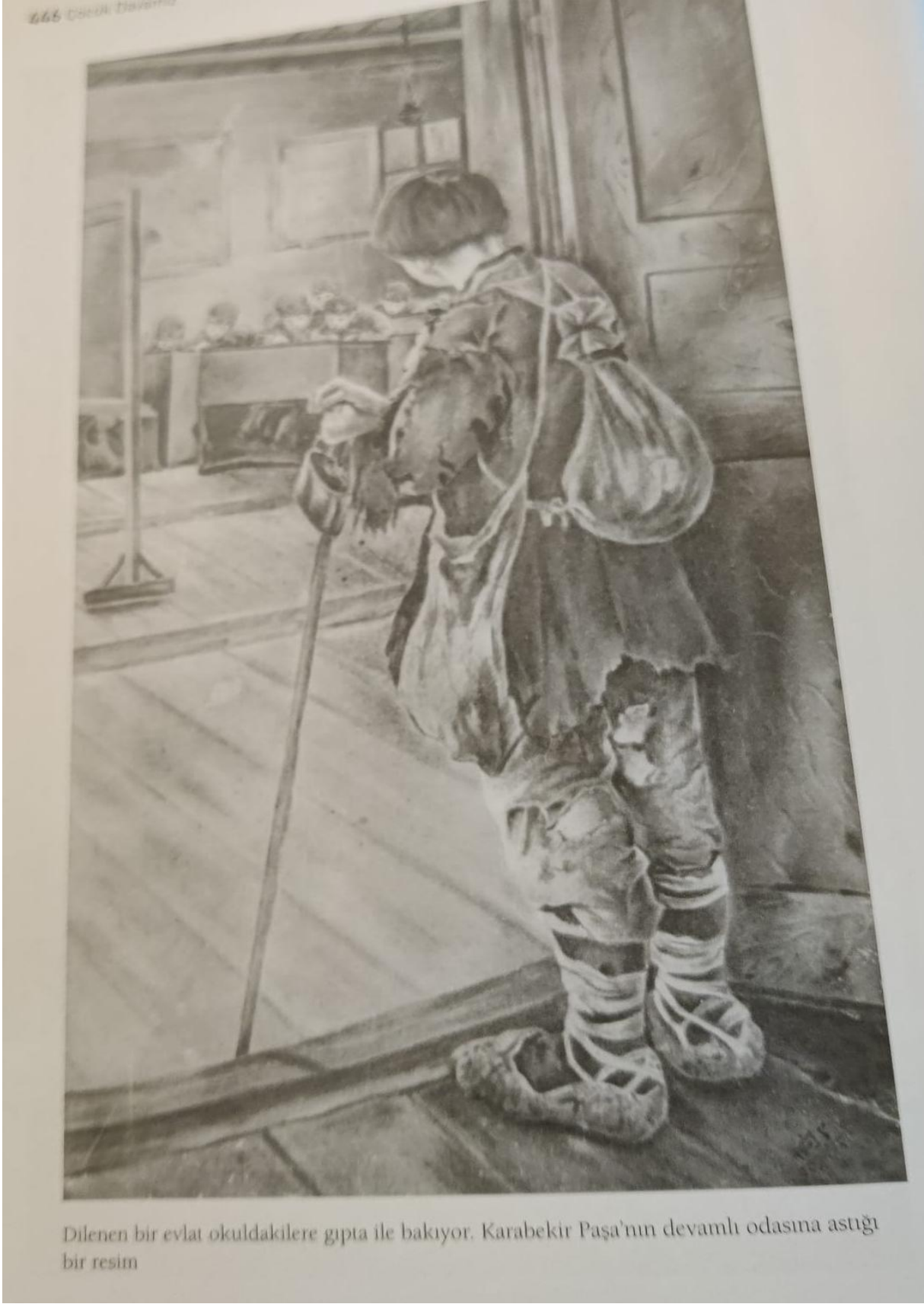
Ek 2: Kızılay Çocuk Kampı.

Ek 3: Kızılay Validebağ Prevantoryumu.

Ek 4: Kızılay Hereke Gençlik Kampı.

Ek 5: İşçi çocuk.

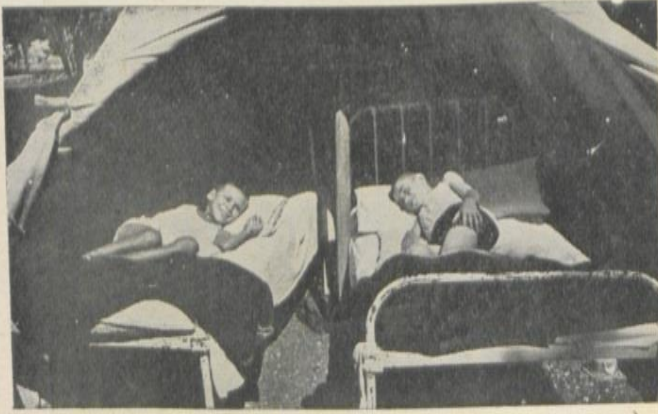
Ek 6: Kimsesiz çocuk.

Ek 1: Kazım Karabekir, *Çocuk Davamız*, s.46

Buca Sağlık kampından bir görünüş

Çocukların öğle istirahati

Kız çocukların çadırlarda öğle istirahati

KIZILAY ÇOCUK KAMPLARI

Yazan : F. A.

Bu gün dokuzuncu çalışma senesine girmiş bulunan Kızılay Gençlik kurumu, okullardaki teşkilâtının yayılması ve sağlamaştırılması sebebiyle 170,000 üyeye sahip bulunmaktadır.

Bu küçük üyelerin ayda beşer kuruş yardımlarından senede 45 bin lira gibi bir para temin edilmektedir. Bu paranın yarısı okullardaki kimsesiz çocukların kitap, elbise ve gıdalarına sarfedilmek üzere bırakılır. Yarısı da büyük ölçüde sarfolunacak mahallere gönderilmek üzere Gençlik Kurumu Merkezine gönderilir.

Kısa bir maziye sahip bulunan, fakat her yıl büyük işler başaran Gençlik Kurumu ayrıca tedaviye muhtaç saz benizli bir çok öğrencileri Sanatoryum ve Prevantoryum da tedavi ettirmek suretile de bütün masraflarını temin etmektedir.

Bu alandaki not ve müşahedelerimi kaydetmeden evvel beş yıl önce bir çok mahrumiyetler içinde Kızılay Gençlik Kurumu tarafından ilk kamp kurulduğu zaman bu gayeli yolda şuurlu bir surette yürümeğe ahdederek bu işleri ön plâna almış ve bu gayenin tahakkuku için yorulmadan uğraşarak bugünkü iyi neticeye vararak ve bir sağlık yuvası vücude getirmiş bulunuyor.

Bu sağlık yuvalarında henüz okul çağında bulunan yarının gençliğinin ruh ve maneviyatını sağlamaştırarak ve yüksek bir karakter taşımasını temin için sıhhatli ve zinde olmasını göz önüne alarak en doğru ve en uygun çalışma işlerine baş vurarak He-

Hereke kampında deniz banyosu yapan çocuklar

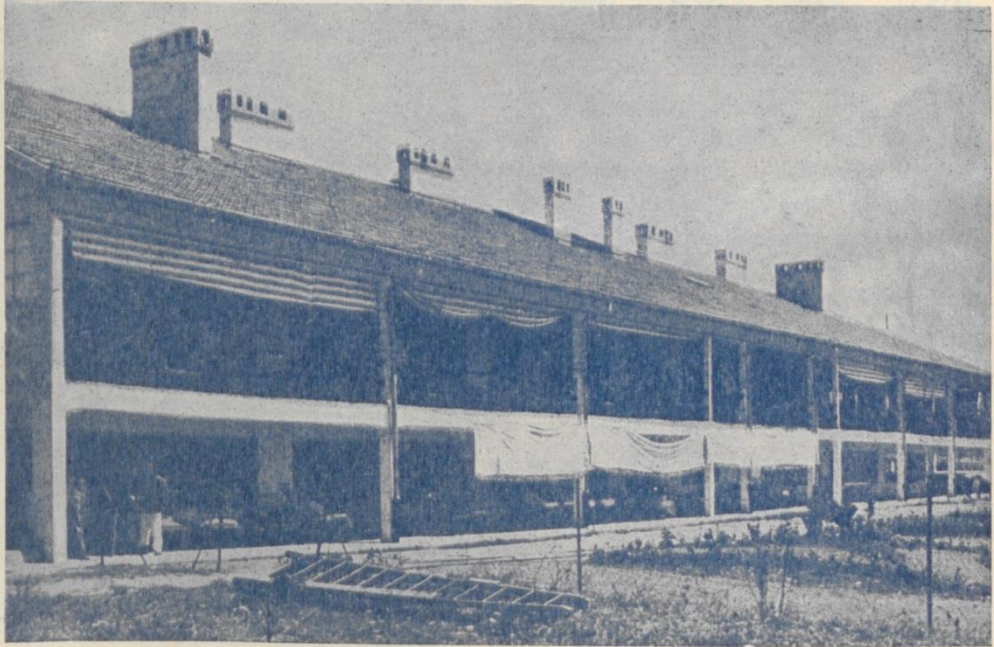
Kampta çocuklara ilk yardım kursları gösteriliyor

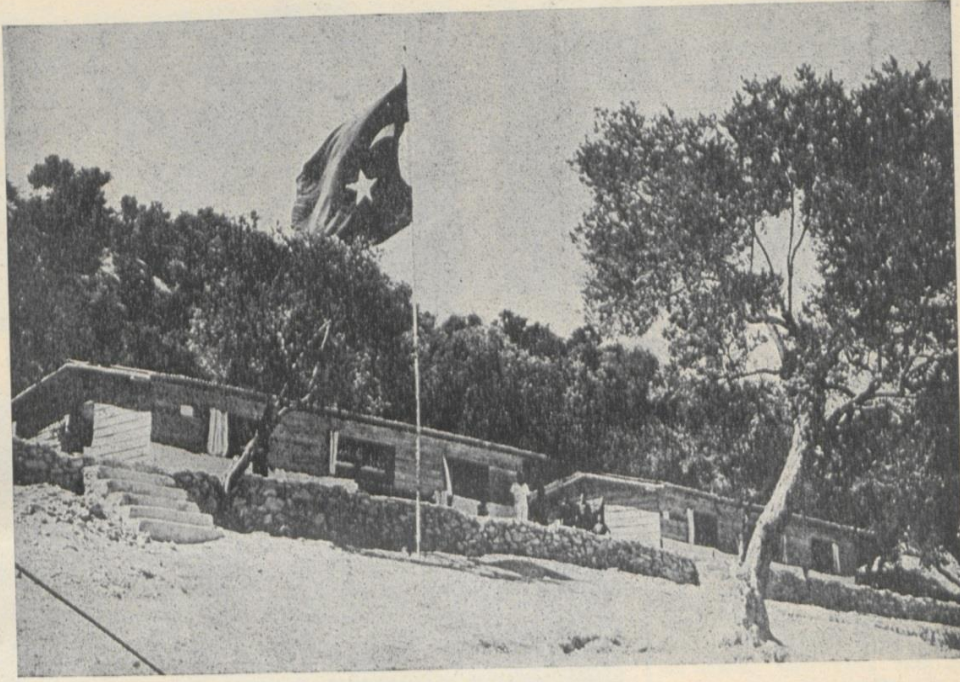
Validebağı prevantoryumu

Kızılay cemiyetinin İstanbul'da Validebağı'nda bir prevantoryumu vardır. Hastalığa istidatlı zayıf çocuklar burada sıhhatlerinin düzelmesine yardımcı olacak bir şekilde hayat sürerler ve sıhhi vaziyetleri düzeldikten sonra tekrar mekteplerine devam ederler. Bu prevantoryum sayesinde her yıl bilhassa vereme istidatlı binlerce çocuk sıhhatlerini ve hayatlarını kazanmaktadırlar.

Deniz banyosundan sonra Hereke kampında dinlenme saati

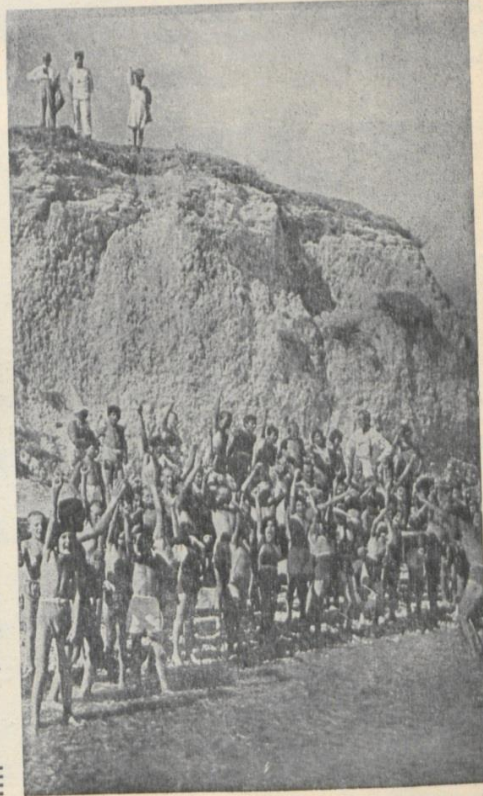
KIZILAY

Hereke gençlik

KAMPİ

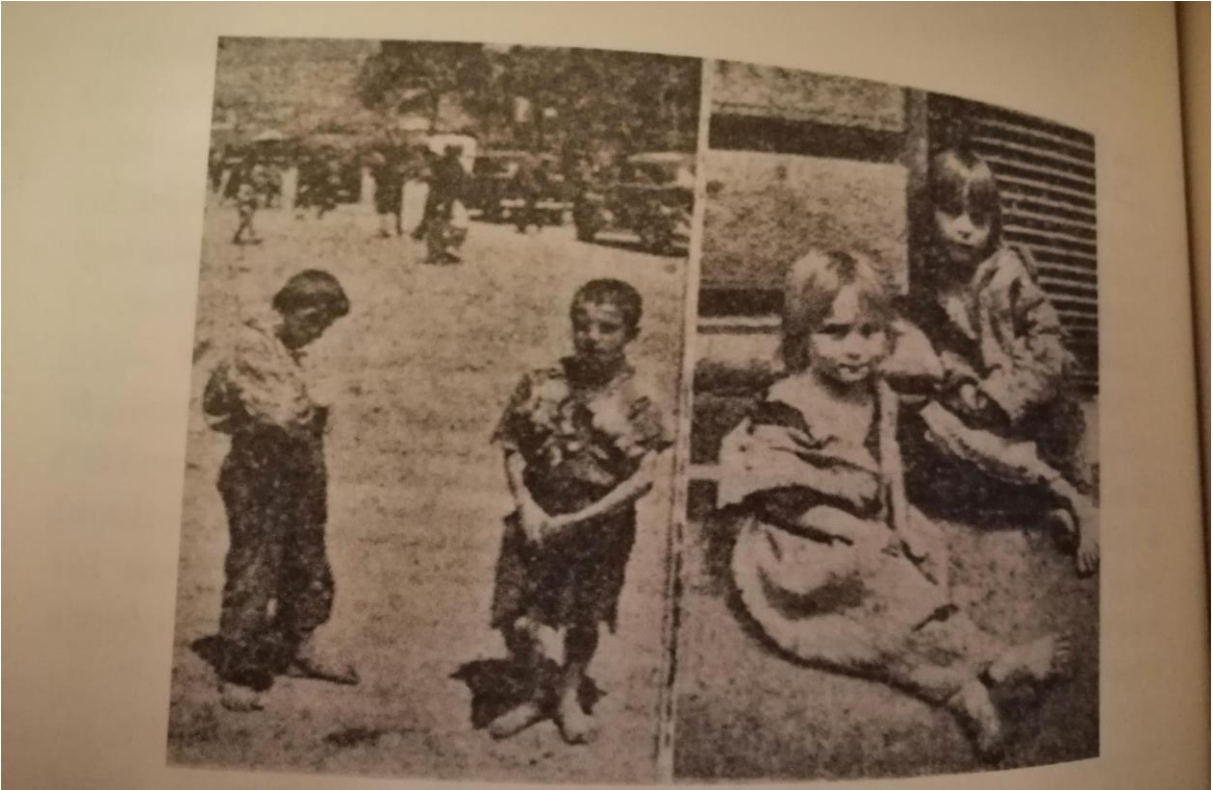
Kızılây her yıl mekteplerin tatil aylarında Hereke'de bir gençlik kampı açmaktadır. Bilhassa sıhhi durumları itibarile bakıma muhtaç olan mektep çocukları bu kampa yerleştirilerek bunlar yaz aylarını bol güneş, temiz hava içinde, bol ve sıhhi yiyecekler yiyerek geçirirler. İzmit Maarif Müdürünün riyaset ettiği kampta mektep hayatı süren çocuklar, daimî bir sıhhi nezaret altındadırlar. Ayrıca kendilerine yüzme ve sıhhi yardım kursları gösterilir.

Yukarıda: Hereke kampında yatmak ve dinlenmek için kullanılan binalar.— Aşağıda: deniz banyosu, kamp hayatında en neşeli geçen saatlerden biridir.

Ek 5: Yapı Kredi Bankası Tarihi Arşivi, Selahattin Giz Koleksiyonu.

Ek 6: *Cumhuriyet*, 02 Ocak 1944,